

ROYAL DANISH EMBASSY
Rīga

Dāņu brīvprātīgie kareivji
Latvijas brīvības cīņās

1919

Ph.D., vēsturnieks un autors

MIKKEL KIRKEBAEK

100 Estonia
Latvia
Lithuania
a DANISH
INPUT

P

H.B.

PRIEKŠVārds

1.

Kad 2016. gadā svinīgi atzīmējām 25. gadadienu kopš diplomātisko attiecību atjaunošanas starp Dāniju un Latviju, Didzis Kļaviņš, Ph.D., Latvijas Universitātes vadošais pētnieks, uzrakstīja nopietnu un izsmelšu rakstu par Dānijas lomu Latvijas neatkarības atjaunošanas procesā. Tas bija vērtīgi, jo pacēla gaismā jaunus aspektus par Dānijas – Latvijas savstarpējām attiecībām šajā vēsturiski nozīmīgajā laikā, kas bija svarīgs ne vien Latvijai pašai, bet arī Dānijai un visai Eiropai.

Tagad, 2018. gadā, svinam Latvijas valstiskuma 100 gadu jubileju. Šoreiz esam lūguši vēsturnieku Mikkelu Kirkebeku, Ph.D., no Dānijas Karaliskās militārās koledžas, izstrādāt rakstu par mūsu valstu divpusējām attiecībām Latvijas brīvības cīņu laikā tajā vēsturiski sarežģītajā periodā, kas bija grūts ne vien Latvijai un abām pārējām Baltijas valstīm, bet arī visai Eiropai kopumā. Līdzīgi kā 1991. gadā, nemierīgais un pārmaiņu pilnais laiks 1918. – 1919. gadā deva Latvijai izšķirošas izdevības, kuras Latvija un abas pārējās Baltijas valstis arī meistarīgi izmantoja.

Mikkels Kirkebeks ir veicis jaunu un aizraujošu pētījumu, kas demonstrē, ka Dānija – rēķinot pēc brīvprātīgi iesaistīto

Hanss Brask
Vēstnieks

kareivju kontingenta skaita – patiesi nospēlēja tiešu un aktīvu lomu Latvijas valstiskuma izveidē. Dānijas valsts loma tolaik, iespējams, bija mazāk drosmīga nekā 1990-tajos gados, taču, kā prezidenta kungs Guntis Ulmanis pareizi atzīst savā priekšvārdā, 1918. un 1991. gads bija ļoti atšķirīgi laiki.

Man ir gandarījums, ka abi šie raksti aplicina, ka Dānijas – Latvijas attiecības jau no pašiem sākumiem bijušas ļoti spēcīgas. Varam būt lepnī, ka arī esam nospēlējuši savu lomu Latvijas tautas vēsturiskajā cīņā par brīvību un neatkarību. Tomēr jaunā raksta beigās Mikkelis Kirkebeks trāpīgi secina: pirmkārt, „paši latvieši atbrīvoja Latviju”. Šī Latvijas tautas nelokāmā griba ir nozīmīgs aspekts tajā kopumā, ko šogad svinam un ceļam godā.

P

G.U.

PRIEKŠVārds

2.

Vēstures gaitā reizēm vērojamas līdzīgas apstākļu sakritības, jo cilvēka daba un no tās izrietošās politiskās likumsakarības gadu desmitu, simtu un pat tūkstošu laikā daudz nav mainījušās. Pasaulē, kur galvenos procesus diktē lielvaras, šādas apstākļu sakritības reizēm veido situācijas, kad izšķiras mazu tautu likteņi.

Tādas līdzīgas apstākļu sakritības, ko varētu dēvēt par “iespēju loģu”, bija vērojamas arī Latvijas vēsturē Pirmā pasaules kara izskaņā un 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākumā. Par vienu no tām ir šī publikācija. Savukārt otrai es vēlos īsi pieskarties šajos ievadvārdos, jo es pats biju attiecīgo procesu aculiecinieks un dalībnieks.

Pirmā pasaules kara radītās pārmaiņas globālajā spēku izkārtojumā pieļāva robežu pārbīdi, paverot iespēju Baltijas tautām, tostarp latviešiem iegūt neatkarību. Turklāt tas notika brīdī, kad latviešu nācija bija nobriedusi savam valstiskumam. Tā bija iespēja, ko nedrīkstēja palaist garām, un tā tika pilnībā izmantota. Viens no Latvijas Republikas dibinātājiem bija mans vectēva brālis, Ministru prezidents (1918-1934), vēlāk Valsts prezidents (1934-1940) Kārlis Ulmanis, kuru Jūs sastapsiet turpmākajās lappusēs.

Taču mūsu abu pieredzētajā un abās vēsturisko apstākļu sakritībās ir arī būtiskas atšķirības – manas dzimtas pārstāvis stāvēja

Guntis Ulmanis
Latvijas Republikas Valsts prezidents (1993–1999)

pie Latvijas valstiskuma šūpuļa un strādāja, lai šo valstiskumu nostiprinātu, taču pēc pārdesmit gadiem bija spiests pieredzēt, ka Eiropas lielvaras, dalot savas ietekmes zonas, nerēķinājās ar mazu valstu interesēm. Tā brīža pasaulē mazām valstīm nebija viegli atrast sabiedrotos. Kārlis Ulmanis pieredzēja, ka Latvijā ienāk Padomju Krievijas karaspēks, laupot mūsu valsts neatkarību un daudzu līdzpilsoņu, tostarp viņa paša dzīvību. Es savukārt pieredzēju PSRS mantinieces, Krievijas Federācijas karaspēka aiziešanu pretējā virzienā. Man bija lemts vadīt valsti centienos nostiprināt un padarīt neatgriezenisku Latvijas neatkarību. Lai gan mūsu pieredzētajā saskatāmas spēcīgas paralēlās, kāpēc tajā tomēr bija tik atšķirīgi virzieni? Kaut kas bija mainījies pasaulē un mūsos.

Arī starptautiskajā politikā 1990. gadu pirmajā pusē bija izveidojusies līdzīgi labvēlīga notikumu sakritība – līdzīgi kā Pirmā pasaules kara izraisītie satricinājumi, PSRS sairums bija radījis iespējas pārbīdīt robežas, paverot bijušajām padomju republikām ceļu uz neatkarību. Minētā Krievijas karaspēka izvešana bija būtiskākais neatkarības nostiprināšanas solis, jo tā vienlaikus padarīja valsts neatkarību galīgu un pavēra Latvijai ceļu uz Rietumu organizācijām kā šīs neatkarības garantiju. Šajā procesā man bija lemts personīgi piedalīties, un tā sekmīgu atrisinājumu uzskatu par vienu no savas prezidentūras būtiskākajiem sasniegumiem. Krievijas karaspēka izvešana veiksmīgi notika, pateicoties gan Latvijas valstsvīru nosvērtai un pragmatiskai rīcībai, gan arī vēsturisko apstākļu veidotam “iespēju logam”: Pirmkārt Krievija tobrīd neatradās savas varas augstākajā punktā, nebija vēl viennozīmīgi definējusi savu tālāko attīstības kursu, tostarp attiecības ar jaunajiem kaimiņiem un tai bija daudz citu aktuālu problēmu tās robežu tiešā tuvumā un tās tradicionālajā interešu sfērā. Otrkārt, Latvija guva Rietumvalstu, tostarp Dānijas atbalstu, bez kura šis mūsu neatkarībai būtiskais solis nebūtu bijis iespējams. Kā skaidri parāda arī pētījuma autors, Rietumvalstu rīcību diktē pragmatiskas intereses. Rietumu demokrātijas bija ieinteresētas nodrošināt šajā zonā stabilitāti un radīt prognozējamu un demokrātiskajām vērtībām uzticīgu buferzonu starp savu pārticīgo dzīvesveidu un Krieviju, kas tobrīd tām bija (un lielā mērā joprojām ir) neprognozējams lielums. Tomēr, ticu, ka Rietumvalstu, tostarp Dānijas atbalstu noteica vai vismaz pavadīja arī cilvēciska izpratne un vēsturiskā taisnīguma izjūta – līdzīgi atbalstam, ko mans priekšgājējs Kārlis Ulmanis sajuta Dānijā 1919. gadā.

Nāciju, īpaši nelielu, pastāvēšanai un nākotnei būtiski ir ne tikai apņēmīgi izmantot šādus “iespēju logus”, bet arī ņemt

vērā mācības, ko sniedz vēsturiski līdzīgas apstākļu sakritības, un izdarīt secinājumus.

Latvija, manuprāt, ir daudz mācījusies no pirmskara vēsturiskās pieredzes un izdarījusi divus būtiskus secinājumus. Pirmkārt – mūsu ģeopolitiskajā situācijā nelielai valstij nav iespējams vienlaikus saglabāt neatkarību un neitralitāti. Tāpēc Latvijai ir jābūt daļai no starptautiskās drošības un ekonomikas sistēmas. Tādēļ uzreiz pēc neatkarības atgūšanas iesaistīšanās starptautiskajās struktūrās, pirmām kārtām ES un NATO, tika izvirzīta par valsts ārpolitikas prioritāti. Otrkārt, mūsu ģeopolitiski sensitīvajā situācijā mazai valstij ir absolūti nepieciešami uzticami sabiedrotie.

Viens no šādiem sabiedrotajiem ir Dānija. Kā turpmākās lappuses uzskatāmi parādīs, jau Pirmā pasaules kara izskaņā Latvijas valsts veidotāji uzlūkoja Dāniju kā vienu no uzticamākajiem sabiedrotajiem. Tieši uz Dāniju mans priekšgājējs Kārlis Ulmanis un viņa līdzgaitnieki devās meklēt valsts izdzīvošanai vitāli nepieciešamo starptautisko atbalstu. Tā laika politiskās realitātes robežās viņi arī to guva – atbalsts materializējās 200 dāņu vīriem brīvprātīgi riskējot ar dzīvību (un vēl gandrīz desmit reizes tikpat daudz vīru esam gataviem to darīt), lai ne tikai vērstos pret boļševisma radīto starptautisko draudu, bet arī palīdzētu jaunajai nācijai. Šim atbalstam bija ievērojama morālā nozīme – tas apliecināja, ka Latvija nav viena. Dāņu nācija, arī būdama salīdzinoši neliela, spēja just empātiju pret Latvijas tautu, un, atrodoties mūsu reģionā, izprata no austrumiem nākošās ideoloģijas radītos draudus.

Arī es savas prezidentūras laikā personīgi izjutu Dānijas atbalstu, ko augstu novērtēju. Dānija ir konsekventi atbalstījusi Latvijas ceļu uz ES un NATO. Dānijas diplomātu un politiķu atklātās sarunas un iejūtīgie padomi mani iedrošināja. Piemēram, zīmīgs pagrieziena Krievijas karaspēka izvešanas procesā

un Latvijas tālākās drošības nostiprināšanā bija Latvijas Valsts prezidenta trīs dienu vizīte Rietumeiropā 1994. gada 11.–13. aprīlī, kuras laikā es apmeklēju ne tikai kontinenta lielvaras Franciju un Lielbritāniju, bet arī Dāniju.

Šodienas notikumi rāda, ka arī Dānija izdarījusi būtisku secinājumu no 20. gadsimta vēstures – ikvienam jādod ieguldījums starptautiskajā drošībā, mūsu reģionā mieru un valstu robežu integritāti nevar uztvert kā kaut ko pašsaprotamu. Par to liecina arī Dānijas pašreizējās militārās aktivitātes Baltijā un mūsu valstu sadarbība šajā jomā. Ļaujiet minēt tikai būtiskāko un aktuālāko devumu Baltijas jūras reģiona drošībai. Latvijas NBS Sauszemes spēku Kājnieku brigāde Dānijas divīzijas sastāvā piedalās starptautiskajās miera uzturēšanas misijās un ik gadu rīko kopīgas mācības. Sākot ar 2019. gadu, daļa no šiem spēkiem – NATO Daudznacionālā divīzija “North” (Ziemeļi) – būs bāzēta Latvijā. Tādējādi varētu teikt, ka šajā publikācijā aprakstītā mana priekšgājēja Kārļa Ulmaņa un viņa līdzgaitnieku vēlme panākt, lai Latvijas bruņotos spēkus vada Dānijas virsnieks, zināmā mērā ir īstenojusies...

Līdz ar to vairākos vēstures aspektos un līmeņos loks ir noslēdzies, un ir vērtīgi apkopot vēstures sniegtās mācības. Šādi pētījumi palīdz to labāk darīt. Tāpēc apsveicu šo īstajā laikā tapušo publikāciju, kas mums māca izdarīt secinājumus no vēsturiskās pieredzes, kā arī pienācīgi novērtēt savus uzticamos sabiedrotos.

S

Saturs

- 9 KĀ TAS SĀKĀS. SITUĀCIJA BALTIJĀ 1918. GADA NOGALĒ
- 10 SKANDINĀVU INTERVENĒCIJA BALTIJAS REĢIONĀ, 1918?
- 12 BALTIJAS VALSTU PALĪGĀ SAUCIENS
- 12 IDEJA PAR DĀNIJAS EKSPEDĪCIJU
- 13 LATVIEŠI SATIEK VESTENHOLCU
- 15 DĀŅU VIRSPAVĒLNIEKS LATVIJAS NACIONĀLAJĒM BRUŅOTAJĒM SPĒKIEM?
- 17 DĀNIJAS KORPUSS LATVIJĀ
- 19 MILITĀRĀ PLĀNOŠANA MISIJAI LATVIJĀ
- 19 FORSĒTAIS MARŠS UN MOBILĀ KARADARBĪBA
- 23 ATTIECĪBAS AR VIETĒJĒM IEDZĪVOTĀJĒM
- 24 KARA BRUTĀLĀ SEJA
- 27 ATKAL UZ DIENVIDIEM

DĀŅU BRĪVPRĀTĪGIE KAREIVJI LATVIJAS BRĪVĪBAS CĪŅĀS 1919. GADĀ

Aizvadītajos gados Dānijas aizsardzības sistēma ir palielinājusi klātbūtni Baltijas valstīs. Saskaņā ar NATO Paplašināto aizsardzību Austrumos, 2018. gadā Dānija ar 200 militārpersonām piedalās NATO Paplašinātās klātbūtnes programmā un, visticamāk, sniegs līdzvērtīgu ieguldījumu atkal no jauna 2020. gada pavasarī. Papildus tam Dānija ir pieteikusies vadīt jauno NATO divīzijas štābu Rīgā, kas nodrošinās atbalstu Baltijas valstu aizsardzības plānošanai. Šo darbu paredzēts uzsākt jau 2018. gada rudenī, un saistībā ar to Latvijā tiks papildus stacionētas līdz pat 50 militārpersonas no Dānijas.

Taču, iespējams, tikai nedaudziem zināms, ka Dānijas bruņotie spēki jau agrāk ir palīdzējuši nosargāt Baltijas valstu drošību un neatkarību. 1919. gadā vairāk kā 2000 dāņu pieteicās kā brīvprātīgie, lai piedalītos Baltijas valstu brīvības cīņās. Kopumā bija plānots nosūtīt četras rotas, tomēr - galvenokārt finansiālu grūtību dēļ -, reāli karā tika nosūtīta pirmā no tām. Ap 200 brīvprātīgo karavīru ieradās pastiprināt Igaunijas armiju, taču patiesībā ilgstošāk cīnījās tieši Latvijas teritorijā. Šajā

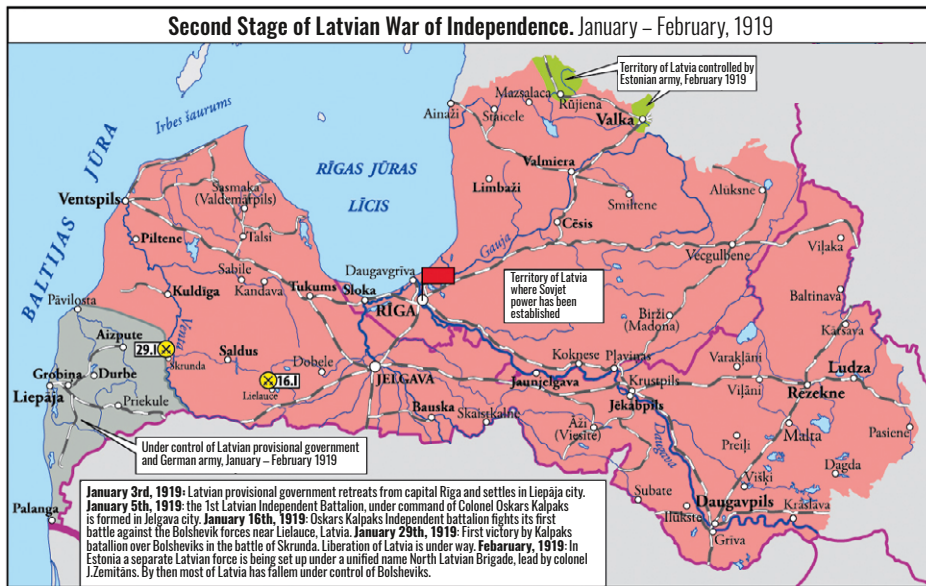
rakstā pētīta Dānijas bruņoto spēku loma Latvijā 1919. gadā.¹

KĀ TAS SĀKĀS. SITUĀCIJA BALTIJĀ 1918. GADA NOGALĒ

Laikā no 1917. līdz 1920. gadam Baltijas jūras reģionā notika straujas ģeopolitiskas pārmaiņas. Tikai dažu gadu laikā tradicionālās reģionālās lielvaras, Vācijas un Krievijas impērijas, sabruka un ap Baltijas jūru sāka parādīties jaunas valstis – Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva un Polija. Baltijas piekrastes valstīs iepriekš bija veidojušas daļu no vareņās Krievijas impērijas. Taču Pirmā pasaules kara un Krievijas revolūcijas iespaidā Baltijas valstīs spēkā pieņēmas nacionālās pašnoteikšanās idejas, arvien lielāka iedzīvotāju daļa iestājās par neatkarību. Pirmā Pasaules kara laikā, no 1914. līdz 1918. gadam Baltijas valstu teritorijā atradās kara Austrumu fronte, kur cilvēku skaita ziņā jaudīgas Vācijas un Krievijas armijas izkaroja veselu sēriju iznīcinošu kauju. Juku laikā, kas izcēlās Krievijā pēc 1917. gada revolūcijas, Vācijas armija guva lielas militāras un politiskas uzvaras, iegūstot savā pakļautībā visu Baltijas jūras reģionu. Pēc 1918. gada 11. novembrī izsludinātā pamiera Vācijas spēki bija sev pakļāvuši milzu teritorijas līdz pat Narvai Igaunijas Ziemeļos.

Pēc Sabiedroto uzvaras Pirmajā pasaules karā situācija Baltijas valstīs kļuva vēl haotiskāka nekā kara laikā. Tikai dažas dienas pēc pamiera izsludināšanas, 1918. gada 18.

¹Šis raksts tapis ar finansiālu atbalstu no: *Værnsfælles Forsvarskommando Kommunikationssektion (VFK)*, §12.

novembrī nule kā dibinātā Latvijas Tautas sapulce pasludināja valsts neatkarību un izveidoja pagaidu valdību ar Kārli Ulmani vadībā. Taču jaunās valsts pirmsākumi nebūt nebija viegli. Valsts teritorijā joprojām atradās Vācijas armija, Padomju Sarkanā armija bija gatava ieiet valstī kuru katru mirkli, kamēr Krievijas baltgvardu armija nevēlējās pieļaut neatkarīgu Latvijas valsti, bet, tieši otrādi, visiem spēkiem tiecās atjaunot kādreizējo Carisko Krieviju un atjaunot pirmskara laika robežas. Taču par spīti juku laikiem unniecīgām izredzēm, neatkarīgās Latvijas bruņotie spēki sāka militāru un politisku cīņu par brīvu Latviju, tādējādi aizsākot procesu, ko vēlāk nodēvēja par Latvijas Brīvības cīņām. Armijai trūka bruņojuma, naudas un personālsastāva, un pamazām kļuva acīmredzami, ka bez ārējas palīdzības iztikt nevarēs. Gan Vācija, gan Padomju Krievija kāroja iegūt sev Latvijas teritoriju, tāpēc lielā steigā vajadzēja sapulcināt Latvijai lojālas armijas daļas, kas būtu gatavas cīnīties valsts aizsardzībai, pirms vēl to paguvusi sagrābt viena vai otra lielvara.

SKANDINĀVU INTERVENĒ BALTIJAS REĢIONĀ, 1918?

Jaundibinātās Baltijas valstis, saprotams, gribēja, lai vācu karaspēks atstāj valsti, taču arī saprata, ka pēc tam noteikšanu pār šo reģionu varētu tiekties sagrābt lielinieki. Padomju Baltijas nodibināšana nebūtu nedz pašu iedzīvotāju, nedz arī sabiedroto interesēs. Apvienotā Karaliste pat sāka izstrādāt īpašus plānus laikposmam pēc vācu okupācijas. Tā radās doma uz laiku lūgt, lai kontroli pār šīm teritorijām pārņem Skandināvijas valstu karaspēki.

Lai gūtu panākumus Baltijas reģionā, bija svarīgi gādāt, lai intervences spēki rīkotos kā neitrāls formējums vietējās un starptautiskās politikas saspīlējumā zonā, kā arī lai tiem nevarētu piedēvēt pašiem savu slēptu imperiālistisku motivāciju. Skandināvijas valstis šķita perfekti piemērotas šādai lomai. Tās bija saglabājušas neitralitāti Pirmajā Pasaules karā, neizrādīja ambīcijas sagrābt lielāku varu un, atšķirībā no vairuma citu valstu tajā laikā, nebija kara izmocītas un noplicinātas, jo bija

pamanījušās neiesaistīties aktīvā karadarbībā. Skandināvijas valstis jau vēsturiski bija cieši saistītas ar Baltijas valstīm, turklāt tas būtu arī viņu pašu interesēs, ja vācieši tiktu atbīdīti tālāk projām no Ziemeļeiropas, kā arī ja izdotos atstumt lieliniekus tālāk no pašu valsts sētas durvīm. Bez tam, pārējā pasaulē daudziem šķita, ka skandināviem paveicies relatīvi neskartiem izsprukt sveikā cauri lielajam karam un tāpēc viņiem ir morāls pienākums dot savu artavu, lai nodrošinātu stabilu attīstību sev tuvējā reģionā. Uz šādu pārliecību un apsvērumu pamata pamazām sāka veidoties doma nosūtīt uz Baltiju armijas vienības no Skandināvijas valstīm. Patiesībā sākumā šī ideja nāca no pašu baltiešu puses, bet sabiedrotie to ļoti naski pārķēra. 1918. gada nogalē tika izdarīts intensīvs diplomātiskais spiediens uz Skandināvijas valstīm, lai nodrošinātu, ka tās patiesi nosūtīs spēkus uz Baltijas valstīm.

Taču militāra veida intervence Baltijas reģionā nebūtu iespējama bez jauniem sarežģījumiem. Skandināvijas valstu vadība pamatoti bažījās par to, kādas sekas varētu draudēt – vai patiesi būtu jāsapaida –, ja tās iesaistītos intervencē Baltijā: militāra konfrontācija ar kaimiņu lielvarām Padomju Savienību un Vāciju. Sekas tam varētu būt neņemjami smagas. Bez tam valstu vadība rēķinājās ar spēcīgu iekšpolitisku pretestību jebkādam domai par stāšanos pretī krieviem ar ieročiem, jo kreisajiem spēkiem Skandināvijā iekšpolitiski tolaik bija spēcīgas pozīcijas. No otras puses skaidri un gaiši atteikt sabiedrotajiem būtu ārkārtīgi grūti, kas taču bija lieli neapstrīdāmie Pirmā pasaules kara uzvarētāji Eiropā. Pēc visu apsvērumu vērā ņemšanas, Skandināvijas valdības tomēr atteicās nosūtīt savu armiju uz Baltiju. Skandināvu attieksme jo īpaši

sanikvoja britus, kas uzskatīja, ka skandināvu pašu interesēs būtu atturēt boļševisma izplatīšanos arvien tālāk uz citām valstīm. Dānija un Zviedrija līdz ar to jutās tā, it kā tām būtu kāds morāls pienākums sbiedrotajiem piedāvāt alternatīvu šajā Baltijas jautājumā. Pie tam zviedriem vēl bija jāapliecina sava stāja pēc pasaules kara laikā nodemonstrētās daļēji Vācijai lojālās attieksmes, savukārt dāņi gribēja atgūt sev Šlēzviģu-Holšteinu, ko bija zaudējuši Vācijai 1864. gadā. Un visas Skandināvijas valstis, protams, bija ieinteresētas iespējami drīzāk apturēt boļševismu.

Tādējādi pastāvēja skaidra vēlme izpildīt britu lūgumu, ja vien būtu iespējams nesūtīt regulāro armiju uz Baltiju. Vai varētu atrast tādu risinājumu, kur Skandināvijas valstis it kā tomēr saglabātu neitralitāti, vienlaikus tomēr palīdzot apkarot lieliniekus Baltijā?

Patiesi, tieši Zviedrija pirmā ierosināja apspriest „Plānu B”: skandināvu brīvprātīgo armijas mobilizāciju, oficiāli neiesaistot tajā valstu valdības. Briti šai idejai uz karstām pēdām piekrita. Britu sūtnis Dānijā 1919. gada janvārī rakstīja ziņojumā karalistes ārlietu dienestam: „Izskatās, ka lielu daļu iebildumu, kas tiek izvirzīti pret domu nosūtīt militārus atbalsta spēkus cīņai pret lieliniekiem, varētu apiet, ja mums izdotos izveidot īpašas brīvprātīgo vienības, kas atbalstītu Somijas un Igaunijas valdības.”²

Lai gan Dānijas valdība joprojām bija kategoriski pret Dānijas ieroču un armijas nosūtīšanu uz Baltijas valstīm, lai neiedragātu valsts neitralitātes politiku, tomēr tika pieļauts slepens Dānijas „Madsen ložmetēju” eksports uz Lielbritāniju, skaidri zinot, ka ieroči tiks pa tiešo nosūtīti tālāk uz Baltiju. Dānijas valdība izvēlējās arī izlikties neredzam, ka tiek

² National Archive, UK (NA). NA. FO 371/3954. Kilmarnock, ziņojumi Ārlietu dienestam; Kilmarnock to Foreign Office, 02.01.1919

pulcināti brīvprātīgo spēki, ja vien tas notiek pietiekami diskrēti. Tas pavēra ceļu sagatavošanās darbam, lai Dānijas militārā ekspedīcija Baltijas valstīs izskatītos kā privāti organizēts pasākums.

BALTIJAS VALSTU PALĪGĀ SAUCIENS

Baltieši no savas puses bija raidījuši spēcīgu diplomātisko spiedienu pret Sabiedrotajiem un Skandināvijas valstu valdībām, lai panāktu, ka jau 1918. gada laikā uz Baltiju tiktu atsūtītas palīgā regulārās armijas vienības. Pamazām izplēnot cerībām par regulārās armijas spēku intervenci, baltieši mainīja taktiku. Tagad prasības galvenokārt bija vērstas uz finansiāla atbalsta piešķiršanu, tai skaitā lūgumi piešķirt aizdevumus, lai baltieši paši varētu uzbūvēt savu militāro spēju – un tai skaitā, tas dotu viņiem iespēju maksāt algas ārvalstu brīvprātīgajiem.

1919. gada janvārī Igaunijas un Latvijas valdību sūtīti Ants Piip un Zīgrīds Anna Meierovics pienāca pie angļu delegācijas Parīzes Miera konferences laikā. Šai konferencē bija uzdevums nospraust jauno kārtību Eiropā pēc Pirmā Pasaules kara. Baltijas valstīm bija spēcīga vēlme tikt atzītām kā suverēnām valstīm, kuru viedoklim arī jātieks uzklautam miera konferences sarunās, taču tika arī spēcīgi izvirzīts jautājums par iespējamo aizdevumu.

Saskaņā ar britu delegācijas sastādīto Miera konferences protokolu, „Abi džentlmeņi uzsvēra faktu, ka, ja kredīts netiktu piešķirts, valstīm būs neiespējami piesaistīt pietiekami daudz brīvprātīgo karavīru no Somijas un citām Skandināvijas valstīm, kas citādi būtu viegli izdarāms.”³ Tomēr briti ar lielu skepsi

raudzījās uz kredīta piešķiršanu baltiešiem. Pašu britu ārpolitika attiecībā uz jaunajām valstīm vēl nebija skaidri definēta. Problēma tāda, ka baltiešiem bija nepieciešama tūlītēja rīcība, kamēr Britu valsts kasei bija saskaņā ar tradīciju jāsaņem vesela virkne apliecinājumu un garantiju, pirms pieņemt kādu lēmumu. Britu Valsts kases pārvaldnieki neuzskatīja, ka Baltijas jautājums būtu izdalāms atsevišķi no jautājuma par jauno valstu konstelāciju Austrumeiropā. Un tik ilgi kamēr nebija skaidri noteikta jauna Sabiedroto valstu ārpolitika konkrētajā reģionā, Valsts kasei nebija attaisnojuma piešķirt Lielbritānijas valsts līdzekļus aizdevuma veidā, lai noturētu pie dzīvības vairākus neskaidrus valstiskus veidojumus.⁴ 1918. un 1919. gadā Lielbritānija pieturējās pie mēreni atbalstošas, taču nogaidošas attieksmes pret Baltijas valstu valdībām. Lai nodrošinātu lielinieku tālākas virzības atvairīšanu, briti izvēlējās savā politikajā nostājā iestāties par atbalstu brīvprātīgo karaspēka rekrutēšanai Skandināvijā, ko finansētu no Baltijas pašas un Skandināvijas līdzekļiem. Lielbritānija arī tiešām izdarīja spiedienu uz Skandināvijas valstu galvaspilsētām, lai tās īstenotu brīvprātīgo iesaukšanu un atbalstītu brīvprātīgos ar loģistiku, ieročiem un apgādi.⁵

IDEJA PAR DĀNIJAS EKSPEDĪCIJU

Ar Dānijas valdības klusējošu piekrišanu un britu solījumiem piešķirt materiālu atbalstu, pulciņš dāņu patriotu ar labiem sakariem bruņotajos spēkos sāka būvēt Dānijas brīvprātīgo spēkus, ko varētu pēc vajadzības nosūtīt palīgā Baltijas valstu nacionālajām valdībām dalībai to brīvības cīņās. Divi

galvenie rīkotāji bija jauniņš studens Ivers Gudme (Iver Gudme) un gados vecākais uzņēmējs Age Vestenholcs (Aage Westernholz). Abi divi bija agrāk piedalījušies dāņu atbalsta vienībā balto pusē Somijas Pilsoņu kara laikā 1918. gadā: Gudme kā brīvprātīgais ierindnieks un Vestenholcs – kā finansiāls sponsors. Šādu sadarbību nu bija iecerēts turpināt Baltijā 1919. gadā un paplašināt līdz 1000 vīru lielai brīvprātīgo armijas vienībai, ko aprīkos briti, bet daļēji finansēs arī no Dānijas fondiem. Iveram Gudmem un Vestenholcam bija katram sava loma Dānijas brīvprātīgo armijas veidošanā. Gudme piedalījās kā jauns, aizrautīgs cilvēks ar idejām, iniciatīvu un praktisku darbu, kamēr gados vecākais Vestenholcs izmantoja kontaktus ar ietekmīgiem cilvēkiem, lai veidotu atbalsta tīklu un sarūpētu finansējumu. Taču mērķis abiem bija viens: ar ieročiem rokās cīnīties pret lieliniekiem nacionālās un ideoloģiskās pārliecības vārdā. Jo 1919. gadā Dānijas sabiedrībā valdīja izteiktas bailes no boļševisma tālākas izplatīšanās. Katru dienu presē bija lasāmi draudīgi ziņojumi par lielinieku zvērībām, un līdz ar spartiešu sacelšanos Berlīnē 1919. gada sākumā šie draudi daudziem vīdusmēra dāņiem sāka šķist arvien reālāki un tuvāki.

Vestenholcam bija cieša saikne ar Dānijas nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, un viņš bija jau iepriekš piedalījies pie vairāku dāņu brīvprātīgo zemessargu vienību formēšanas, kas būtu gatavas atbalstīt regulāro armiju krīzes vai kara gadījumā. Šajos spēkos bija tikai kājnieki, bruņoti ar automātiskajiem ieročiem, un visi kā viens bija labi apmācīti Dānijā ražoto Madsen Light ieroču lietošanā. Vestenholcs vadījās no dziļas pārliecības, ka Dānijai pašai ir svarīgi atvairīt lieliniekus, pirms vēl boļševisma sērga paguvusi izplatīties arī

Rietumeiropā. Baltijas valstu brīvību viņš uzlūkoja kā tieši saistītu ar Dānijas suverenitāti un drošības interesēm. Sākumā pūliņi bija koncentrēti uz militāras vienības iesūtīšanu Igaunijā. Tikmēr brīvprātīgās somu armijas ierašanās Igaunijā 1918. gada decembrī un tam sekojošā straujā virzīšanās uz priekšu visās frontēs nozīmēja, ka militārie draudi šai valstij jau ir dramatiski mazinājušies. Tad varbūt Dānijas spēkus lietderīgāk izmantot, lai palīdzētu Latvijai?

LATVIEŠI SATIEK VESTENHOLCU

Ap 1919. gada janvāra vidu trīs Latvijas pagaidu valdības pārstāvji devās ārvalstu vizītēs, lai lūgtu palīdzību un panāktu brīvprātīgo spēku nosūtīšanu no Skandināvijas valstīm. Militārā situācija Latvijā bija smagāka nekā Igaunijā. Kad vācieši nolēma pamest valsti, jau pēc dažām dienām sekoja uzbrukums no lielinieku armijas puses. 1919. gada 4. janvārī tika ieņemta Rīga. Rīgā dzīvojošos Dānijas pilsoņus steidzami evakuēja no Latvijas kā bēgļus, un pēc atgriešanās dzimtenē viņi vietējā dāņu presē liecināja par piedzīvotajām šausmām.⁶ Tikmēr Latvijā premjerministrs Kārlis Ulmanis un visa Latvijas valdība bija spiesta atkāpties uz Liepāju. Laika bija pavisam maz, un cik ātri vien spējami viņi tiecās izveidot kaujas-spējīgu armiju, lai stātos pretī sarkanajiem. Latvijas delegācija ar Ulmani priekšgalā ieradās Kopenhāgenā 21. janvārī un uzturējās viesnīcā *Paladshotellet*. Delegācijas mērķis bija panākt oficiālas sarunas ar Dānijas valdību, kā arī paralēli rast iespējas satikties arī ar Antantes pārstāvjiem, kas tieši tolaik viesojās Kopenhāgenā. Savā viesnīcā Latvijas

³ NA. FO 308/182. Britu delegācijas ziņojums no Pārīzes Ārlietu dienestam; *Writing from the British delegation in Paris to the Foreign Office*, 18.01.1919

⁴ NA. FO 608/184. Ārlietu dienesta ziņojums, 28.03.1919

⁵ Šī raksta pirmās rindkopas jau iepriekš prezentētas cita raksta ietvaros Partnerības mieram Militāro akadēmiju un Aizsardzības pētījumu institūtu konsorcijs 18. konferences, kas notika 2018. gada 16. – 20. aprīlī Belgradā, Serbijā. Konferences nosaukums: Alianšu plānošana un koalīciju karamākla: vēsturiskas un mūsdienīgas pieejas (*Alliance*

planning and coalition warfare: historical and contemporary approaches), Raksta nosaukums angļu valodā: *“Scandinavian military alliance and volunteers in the Baltic States 1919.”* (Kirkebaek 2018)

⁶ *Berlingske Tidende* 07.01.1919 “Flugten fra Riga”

delegācija labprāt tikās ar žurnālistiem un vaļširdīgi atklāja presei vizītes patieso mērķi: „Mēs esam atbraukuši, lai pavēstītu visai pasaulei, kādas šausmas piedzīvo mūsu zeme. Mums liekas, ka jūs vēl īsti labi nenojaušat, kādas briesmas draud Eiropai, ja lielinieki netiks apturēti. Mēs esam kalpojuši kā jūsu buferis pret viņiem: bet nu mūsu spēki ir galā. Mums trūkst ieroču, munīcijas un karotāju.” „Vai atbraucāt ar lūgumu palīdzēt to visu sagādāt?” „Jā, mēs gribam aicināt iedzīvotājus pieteikties brīvprātīgo armijā un nākt karot ar mums kopā.”⁷

Šis intervijas fragments ir no dāņu laikraksta *København*, taču vizīti atspoguļoja arī daudzi citi preses izdevumi. Viens no tiem vēlāk nospēlēja svarīgu lomu dāņu brīvprātīgo spēku rekrutēšanā. Konservatīvajā politikā balstītā avīze *Vort Land* bija sarīkojusi interviju ar Ulmani viesnīcā *Paladshotellet* jau tajā pašā dienā, kad delegācija ieradās dāņu galvaspilsētā. Sarunas laikā žurnālists jautāja, vai Ulmaņa kungam paredzēts runāt ar Dānijas Kara lietu ministriju armijas jautājumā, uz ko Ulmanis atbildēja, ka viņam labi zināma Dānijas valdības oficiālā nostāja, taču viņš gribot pārliecināt abas Skandināvijas valstis un Antanti par to, cik svarīgi ir nekavējoties sakaut lielinieku armiju. Ne tikai Latvijas vārdā, bet visas Eiropas vārdā. *Vort Land* žurnālists tad pavēstīja ministru prezidentam pilsētā klīstošās baumas par to, ka uzņēmējs Vestenholcs varētu finansēt dāņu brīvprātīgo kareivju nosūtīšanu uz Igauniju. Sarunu ar Latvijas ministru prezidentu avīze vēlāk atreferēja šādi: „Ulmaņa kungs ar interesi noklausās manā stāstījumā un grib uzzināt vairāk par inženieri Venstenholca kungu. Pastāstu par viņa vārdā nosaukto korpusu,

par visu valsti pārņēmušo brīvprātīgo kareivju kustību un par jauno dāņu karavīru, kas cīnījās pret sarkanajiem Somijā, kā arī beigās pieminu iespēju, ka Vestenholcs būtu gatavs finansēt jauna militāra formējuma izveidi karošanai pret lieliniekiem. „Man jāparunā ar to vīru,” Ulmanis noskalda. „Un jau šodien pat. Pēc tikšanās ministrijā man jāsarunā tikšanās ar viņu.”⁸

Ulmaņa tikšanās ar Vestenholcu izdevās sarīkot ātri vien. 23. janvāra pēcpusdienā viesnīcā *Paladshotellet* Vestenholcs tikās ar Latvijas valdības delegāciju. Jau nakamajā dienā vairākās avīzēs bija lasāma intervija ar Vestenholcu, kur viņš atstāstīja sarunu rezultātus. Latvijas puse lūgusi Dānijai sūtīt palīgā bruņotu brīvprātīgo armijas vienību 500 līdz 1000 vīru sastāvā, un Vestenholcs solījis šādu vienību rekrutēt un izveidot, ja izdotos nokārtot jautājuma ekonomisko pusi. Vestenholcs būtu gatavs apmaksāt rekrutēšanu Dānijā, bet Latvijas pusei jāsedz izdevumi par kareivju algām un apdrošināšanu. 24. janvārī galvaspilsētas laikraksts *København* publicēja Vestenholca interviju, piebilstot, ka latviešiem izdevies kungu ieinteresēt par šo jautājumu. Tajā pašā laikā presei tika nopludināta detalizēta informācija par tikšanās laikā apspriesto:

„Tai nav obligāti jābūt lielai armijai,” Vestenholcs teicis iepriekšējās dienas sarunā. „Atklājās, ka ar 150 vīriem pietika, lai okupētu Dorpat pilsētu (Tartu) un es pieņemu, ka 300 līdz 500 vīru, nemaz nerunājot, ja mums izdotos sapulcināt 1000 vīru, varētu dot jūtamu rezultātu.” – Bet kā tieši direktora kungs iecerējis sapulcināt tādu spēku? – „Nogādājot uzaicinājumu tieši piemērotiem jauniem vīriešiem. Zinu, ka šeit, mūsu valstī ir

daudz tādu cilvēku, kas būtu gatavi palīdzēt Latvijas tautai.” – Bet kā tiksiet pie ieročiem un munīcijas? – „Mums ir pamatotas cerības, ka to varēsīm saņemt no „citas puses”.⁹

Jautāts, kā uz šiem plāniem skatīsies Dānijas oficiālā valdība, Vestenholcs atbildējis, ka nespējot iedomāties, kāpēc gan lai valdībai būtu kas iebilstams, jo daudzi dāņi taču Pasaules kara laikā bija kā algotņi dienējuši Francijas un Anglijas armijās. Laikrakstam *Hovedstaden* Vestenholcs savu tikšanos ar Ulmani aprakstīja šādiem vārdiem: Viss atkarīgs no tā, vai latvieši mūsu cilvēkiem varēs garantēt nepieciešamos apstākļus un sagādāt ieročus. Pašlaik viņi cenšas panākt aizdevumu, un paralēli mēs cenšamies panākt atsaucību no jaunu vīru puses, lai izveidotu prasmīgu, spējīgu vienību. (...) Es jau domāju, ka šim jautājumam vajadzētu izraisīt līdzjutību Dānijas tautā, jo runa ir par mazu, miermīlīgu valstiņu, pret kuru vērstas uzbrukums. Ja pats būtu jaunākos gados, negaidītu ne mirkli un atsauktos aicinājumam.”¹⁰

Arī savējiem, tiem, kas organizēja brīvprātīgo korpusu, Vestenholcs darīja zināmu šo pavērsienu jautājumā par karavīru korpusa nosūtīšanu uz Baltijas valstīm. Tā, piemēram, viņš rakstīja kapteinim Stūrupam: „Šodien 3:00 dienā man bija tikšanās ar Latvijas ministriem, un mums bija garāka saruna nekā plānots, kas viesa manī cerības, ka mūsu plāns varētu tomēr īstenoties.” Tālāk Vestenholcs pavēstīja, ka viņam plānota vēl viena tikšanās ar Latvijas valdības pārstāvjiem viesnīcā *Paladshotellet*, lai apspriestu sīkākas detaļas, un ka viņš vēlētos, lai tur klāt būtu arī Stūrups un Gudme.¹¹

No sākotnējās ieceres par Igaunijas atbalstu Vestenholcs strauji mainīja fokusu uz 1000

vīru stipras vienības nosūtīšanu uz Latviju. 24. janvārī viņš rakstīja vēstuli Dānijas ģenerālmajoram Holtenam Kastenšeldam (Holten Castensciold). Vēstulē viņš minēja, ka mēneša sākumā rakstījis brīvprātīgo korpusam un lūdzis meklēt rekrūtus nelielai vienībai, ko nosūtīt uz Igauniju, bet nu šo plānu vajagot atmest. Vestenholcs paskaidroja, ka sazinājies ar trīs Latvijas valdības ministriem Kopenhāgenā, un viņi gribot, lai Dānija nosūta vienotu brīvprātīgo korpusu ar 500 – 1000 vīriem. Tad Vestenholcs vēl piebilda: „Jautājums gan, vai latviešu puse tiešām varēs nodrošināt bruņojumu un finansējumu. Ja izrādīsies, ka var, es būtu gatavs darīt visu, kas manas spēkos, lai rekrutētu brīvprātīgos, un tādā gadījumā vajadzēs nosūtīt aicinājumus visām brīvprātīgo vienībām. Es ceru, ka jūs pret to necelsiet iebildumus. Izskatās, ka kara briesmas mūsu valstij vairs nedraud, taču iekšējās briesmas, boļševismu, pagaidām varam apkarot iespējami tālāk projām no mūsu pašu valsts robežām. Nedomāju, ka mūsu brīvprātīgo spēki varētu vēl kaut kur tikpat daudzskaitlīgā un brīnišķīgā veidā apliecināt sava mērķa cēlumu kā dodoties šajā iecerētajā ekspedīcijā.” Vestenholcs uzreiz ķērās pie lietas un sāka vervēt vīrus sūtīšanai uz Latviju caur savu plašo draugu un paziņu loku jau esošajos brīvprātīgo spēkos.

DĀŅU VIRSPAVĒLNIEKS LATVIJAS NACIONĀLAJIEM BRUŅOTAJIEM SPĒKIEM?

Laikā, kad Vestenholcs darbojās pie Dānijas ekspedīcijas korpusa izveides Latvijai, viņš iesaistījās Latvijas lietā arī no citas puses. 1919. gada 21. februārī Dānijas ģenerālmajors

⁷ *København* 22.01.1919. "Tre lettiske Ministre i København"

⁸ *Vort Land* 22.01.1919. "Den lettiske Republik beder om militær Hjælp mod Bolschevikerne"

⁹ *København* 24.01.1919. "Et dansk frivilligt Korps til den lettiske Republik". Arī *Vort Land* 24.01.1919 "Det frivillige Korps til Lathavia"

¹⁰ *Hovedstaden* 25.01.1919. "Et dansk Korps til Lifland?"

¹¹ National Archive, Estonia (ERA). ERA.592.1.1. Vestenholca vēstule Stūrupam, bez konkrēta datuma

Holtens Kastenšelds atzīmēja, ka saņēmis vēstuli no Vestenholca, kas jautājis, vai viņam gadījumā nebūtu interese kļūt par tolaik jaunveidojamo Latvijas apvienoto bruņoto spēku virspavēlnieku un vadīt tos cīņā pret lieliniekiem. Saskaņā ar šīs dienasgrāmatas ierakstiem, Vestenholcs par to apjautājies pēc trīs Latvijas valdības ministru ierosinājuma, ko tie pauduši nesenās vizītes laikā Kopenhāgenā. Latvijas puse vēloties par virspavēlnieku iecelt Skandināvu vai Somijas ģenerāli, tāpēc arī tāda apjautāšanās.¹²

Tā nu atklājas, ka Vestenholca sarunas ar Latvijas pārstāvjiem bija saistītas arī ar citiem militāriem jautājumiem, ne tikai par karavīru nosūtīšanu dienestam Latvijā. Tas, ka Vestenholcs bija piekritis atrast piemērotu kandidātu Latvijas armijas virspavēlnieka amatam, saprotams, bija saistīts ar to, ka šim vīram bija plašs jo plašs pazišanās tīkls Dānijas bruņotajos spēkos. Caur līdzšinējo iesaistīšanos brīvprātīgo atbalsta spēku veidošanā viņš bija ieguvis daudz draugu un kontaktu armijas pavēlniecības augstākajos slāņos. Tagad viņš cerēja tos aktivizēt, lai palīdzētu Latvijai. Vestenholca loma visā šajā būtu vienkārši sapazīstināt Latvijas pusi ar potenciālajiem virspavēlnieka amata kandidātiem no Dānijas. Vēstulēs, ko Vestenholcs personiski rakstīja iespējamiem kandidātiem, viņš nebūt neslēpa, ka uzdevums nebūs no vieglajiem. Latvijas armija bija maza. Pēc Vestenholca vārdiem, tajā pašlaik bija tikai daži tūkstoši vīru, kas koncentrēti ap Liepājas pilsētu. Pie tam armijā esot apvienoti dažādu tautību cilvēki, kuriem daudzos jautājumos varot būt lielas domstarpības (krievi, latvieši, vācieši, igauņi utt.), un tieši tāpēc Latvijas valdība meklējot virspavēlnieku

no kādas neitrālas valsts puses. Bet bija ne vien šīs iekšējās nesaskaņas. Bažas raisa arī ārkārtīgi nestabilā politiskā situācija Latvijā. Valdību iecēlusi tikai zināma iedzīvotāju daļa, kas tolaik neatradās lielinieku pakļautībā. Pēc Vestenholca vārdiem, Latvijas pagaidu valdības rokās nebija nekādas nozīmīgas politiskas vai ekonomiskas varas. Jaunajai armijas vadībai būs jāsāk būvēt viss no pašiem pamatiem un jāspēj būt reizē ģenerāļiem, politiķiem un diplomātiem. Taču Vestenholcs atzīmēja arī dažus iedvesmojošus aspektus. Tā piemēram, Dānijas 1000 vīru lielais pulks varētu saskaņā ar so plānu tikt iekļauts jauno Latvijas bruņoto spēku sastāvā. Tajā pašā laikā Vestenholcs uzskatīja, ka Antante un ieroču brāļi no Igaunijas un Somijas spēs nodrošināt pietiekami daudz bruņojuma un labu ieroču. Morālā motivācija esot skaidrāka par skaidru, rakstīja Vestenholcs. Mērķis ir “cēlāks par cēlu”, un, apkarojot boļševismu, Dānija dotu vērtīgu piemesumu visai pasaulei.¹³

Kamēr tika meklēts piemērots Dānijas komandieris Latvijai, notika arī meklējumi, lai izvirzītu kvalificētu komandieri jaunveidojamajai 1000 vīru lielajai daņu brīvprātīgo vienībai. Kā spēcīgākais kandidāts tika apspriests vēlākais Dānijas armijas štāba pavēlnieks, pulkvežleitnants Eriks Vits (*Erik With*). Arī Vits bija pret to pozitīvi noskaņots. Atbildot uz Vestenholca piedāvājumu, Vits 1919. gada 25. janvārī raksta: “Saistībā ar direktora kunga iniciatīvu par brīvprātīgo korpusa dibināšanu Latvijas atbalstam, es ar šo piedāvāju savu piekrišanu ieņemt šo spēku komandiera amatu. “Turpinājumā Vits skaidro, ka viņa motivācija ir iekšēja degsme “pārbaudīt savus spēkus realitātē un līdz ar to uzspodrināt meistarību kā kareivim, lai labāk kalpotu savai valstij,”

¹³ RA. Privātu dokumentu arhīvs. Aage Westenholz, pk. 46. Vestenholca vēstule Kastenšeldam un Bertelsenam, 20.02.1919, 05.03.1919 un 15.03.1919

šeit citējot pulkvežleitnanta paša vārdus. Vits apraksta arī, kāda bijusi sajūta kā kareivim no malas noraudzīties uz notikumu gaitu Pirmajā pasaules karā: “Visa pasaule dega ložu ugunīs. Visu armiju kareivji ir cīnījušies un asiņojuši kaujās par brīvību un taisnīgumu, un vienīgi neitrālo valstu armijās dienošie bija ieslēgti krātiņā kā skatītāji un varēja tikai noskatīties visā, kas notika, sākot ar 1914. gadu.”¹⁴

Vestenholca iespaidīgā pazišanās militārajās aprindās tika mērķtiecīgi likta lietā. Viens no cilvēkiem, kas palīdzēja Vestenholcam izvirzīt kandidatūras misijai Latvijā bija ģenerālmajors Palle Bertelsens (*Palle Berthelsen*), Dānijas ģenerālštāba komandieris Pirmā pasaules kara laikā, kā arī galvenais atbildīgais par mobilizētajiem nacionālajiem aizsardzības spēkiem. Šis cilvēks bija savulaik vadījis Akadēmisko strēlnieku korpusu un darbojies brīvprātīgo pulka valdē. Vēstulē Vestenholcam Bertelsens ierosināja divus jaunajam uzdevumam piemērotus kandidātus: 1. ģenerālpavēlniecības štāba priekšnieku, pulkvedi Otto Molki un ģenerālmajoru P.V. Ibsenu. Abi virsnieki tika raksturoti kā inteligenti un enerģiski cilvēki ar labām līdera dotībām. Pēc ģenerālmajora Bertelsena teiktā, pirmais no viņiem varētu būt pārāk bargs un militāriski domājošs, taču “noteikti varētu sadot lieliniekiem pēc nopelniem”. Bertelsens arī lūdza Vestenholcam ievērot “pilnīgu konfidencialitāti” attiecībā uz viņa iesaistīšanos visā šajā lietā.¹⁵ Vēl viens kandidāts, kas pārrunās ar Latvijas pusi tika diezgan tālu, bija Vilhelms Lēvalds (*Vilhelm Lewald*). Pēc visa spriežot, Dānijas augstākās virsniecības vidū bija liela vēlme iesaistīties Vestenholca dažādajos militārajos projektos Baltijā – par spīti Dānijas valdības nogaidošajai nostājai. Tādējādi ne jau nepietiekamas

¹⁴ RA. Privātu dokumentu arhīvs. Aage Westenholz, pk. 26. Vitsa vēstule Vestenholcam, 25.01.1919

paša vēlēšanās dēļ nedz Lēvalds, ne Vits, ne arī citi Dānijas armijas augstākā līmeņa koandieri netika nosūtīti uz Latviju. Izšķiroši šeit bija divi citi faktori: Latvijas valdībai tomēr neizdevās sagādāt pietiekami lielu finansējumu, lai varētu īstenot 1919. gadam iecerēto Dānijas – Latvijas militāro sadarbību. Bez tam Dānijas Kara ministrija oficiāli aizliedza valsts teritorijā rekrutēt brīvprātīgos pastāvīgam militāram dienestam ārvalstīs. Kad tapa skaidrs, ka Dānijas Kara ministrija neizsniegs vajadzīgās atļaujas, vairāki labi zināmi, augsta ranga Dānijas virsnieki noraidīja piedāvājumu, “lai cik vilinošs tas arī nebūtu,” izsakoties ģenerālmajora Holtena Kastenšelda vārdiem, kurus viņš uzticēja tikai savai dienasgrāmatai.

Augstāk minēto iemeslu dēļ Dānijas organizatoru kontakti ar Latvijas valdību aiztecēja smiltīs. Taču 1919. gada pavasarī atkal aktuāla kļuva Igaunija, un daņu korpusu tagad gatavojās nosūtīt uz turieni. Tika panākta vienošanās ar igauņiem, ka kopumā no Dānijas tiks nosūtīti 1000 brīvprātīgie, bet dažādu ekonomisku sarežģījumu dēļ uz Igauniju reāli tika nosūtīta tikai pirmā rota apmēram 200 vīru sastāvā. Tomēr pēc laika Dānijas brīvprātīgie nospēlēs ļoti noderīgu lomu tieši Latvijā.

DĀNIJAS KORPUSS LATVIJĀ

Dānijas atbalsta organizētāji Baltijai vēlējās rekrutēšanas procesu paveikt slēpti no daņu sabiedrības acīm, taču tas neizdevās. Ar laiku tas sagādāja iekšpolitiskas problēmas Dānijas valdībai, palīdzības organizatoriem un pašam topošajam korpusam. Tomēr neskatoties uz šīm problēmām, 1919. gada marta mēneša beigās ceļā no Dānijas devās 200 daņu

¹⁵ RA. Privātu dokumentu arhīvs. Aage Westenholz, pk. 27. Bertelsena vēstule Vestenholcam, 12.03.1919

brīvprātīgo kareivju Dānijas rezerves spēku virsnieku vadībā. Dānijas brīvprātīgo korpusu izceļoja no Kopenhāgenas ar kuģi 26. martā, un pēc neilgas tranzīta pieturas Somijā 1919. gada 4. aprīlī ieradās Igaunijā.

Korpusu bija veidots kā kājnieku rota, bet bija ekipēta ar veseliem 24 Madsen ložmetējiem, līdz ar to tā bija ārkārtīgi spēcīga kaujas grupa. Militārā vadība tikai uzticēta leitnantam Ričardam Gustavam Borgelinam, kas pēc ierašanās Tallinā ieguva arī Igaunijas kapteiņa rangu. Pēc neilgām mācībām Tallinas tuvējā apkaimē korpusu nosūtīja uz Igaunijas Dienvidu fronti, kas bija tuvu Latvijas robežai. Pēc relatīvi nesarežģītas virzības uz priekšu cauri Igaunijas teritorijai 1919. gada 29. maijā dāņu rota pārsoļoja Latvijas robežu.

Politiskā un militārā situācija Latvijā tolaik bija ārkārtīgi sarežģīta – un ievērojami atšķīrās no Igaunijas. Lielinieki līdz 1919. gada sākumam bija paspējuši okupēt lielāko daļu valsts teritorijas. Tomēr vēl joprojām reāla bija iespēja konsolidēt vienotu, pret lieliniekiem vērstu aliansi, kurā iekļautos Latvijas nacionālie spēki, Krievijas baltgvardi un vācu brīvprātīgie, tai skaitā gan vietējie vācbaltieši, gan reihā vācieši. Kā Vācijas, tā Krievijas baltajiem bija militāri mērķi arī citviet, atšķirībā no Latvijas nacionālajiem spēkiem, tomēr vismaz sākotnēji viņi nostājās militārā ziņā pilnīgi pret Latvijas okupāciju no Padomijas puses. Tā 1919. gada februārī Latvijas nacionālajiem spēkiem kopā ar vācu spēkiem dienvidrietumu reģionā izdevās krietni pavirzīties uz priekšu un iespiesties Rietumkurzemē, bet 1919. gada martā - vēl tālāk uz austrumiem, līdz mēneša beigās bija atbrīvota jau lielāka daļa Kurzemes.¹⁶ 22. maijā apvienotie vācu, latviešu un krievu baltgvardu spēki iekaroja Rīgu. Pēc

Picture 1

Dānijas prese plaši ziņoja par dāņu brīvprātīgo došanos ceļā no Kopenhāgenas 1919. gada martā. Raksta nosaukums avīzē: "Cīņa pret boļševismu. Dānijas brīvprātīgie uniformās ceļā uz Latviju". (Privāts arhivs)

Rīgas krišanas sarkanā armija Latvijā sāka atkāpties no Rietumiem uz austrumiem. Daļēji arī tāpēc, ka lieliniekiem no Latvijas dienvidu robežas puses strauji tuvojās arī Lietuvas karaspēks. Ap to laiku Igaunijas armijas virspavēlniecība pieņēma lēmumu doties uzbrukumā lieliniekiem no Ziemeļu puses. Tādējādi uz lielinieku karaspēku Latvijā tiktu izdarīts spiediens no trīs pusēm – dienvidiem, rietumiem un ziemeļiem, liekot tam atkāpties vienīgajā atlikušajā virzienā – uz Krievijas robežu pusi Austrumos. Šajā brīdī spēlē iesaistījās arī dāņu korpusi.

¹⁶ Olavi, Hovi: *The Baltic area in British policy, 1918-1921*. Somijas Vēsturnieku asociācija, 1980, p. 136

MILITĀRĀ PLĀNOŠANA MISIJAI LATVIJĀ

Igaunijas misijas nolūks Latvijā bija vērsts spiedienu pret lielinieku spēkiem no ziemeļu puses un daļēji nobloķēt viņiem bēgšanas ceļu uz Krieviju. Saskaņā ar plānu – vienkāršoti runājot – bija vajadzīgs Igaunijas spēkus sadalīt divos spārnos. Vienam spārnam būtu uzdevums strauji virzīties cauri Latvijai gar austrumu robežu, sagrābjot svarīgākos transporta mezglus un izslēdzot bēgšanas iespēju uz Krieviju. Otrs spārnus virzītos uz Rietumu pusi Rīgas virzienā, apkarojot Latvijā esošās Sarkanās armijas daļas vai izspiežot tās tālāk uz austrumiem, kur jau gaidīja slazds. Pirmais spārnus virzījās caur Alūksni (Marienburg), Gulbeni (Schwanenburg) un Jēkabpili (Jakobstadt), kamēr otrs spārnus šķērsoja Cēsis (Wenden) virzienā uz Rīgu.

Dāņi piedalījās pirmajā Igaunijas frontes spārnā, virzoties gar Latvijas austrumu robežu. Kā jau tika minēts, šīs kustības virzdevums bija noslēgt robežu, lai neviens nevarētu aizbēgt, kad ienaidnieka armija sāks atkāpties virzienā uz Krieviju. Lai tas izdosies, bija jānodrošina strauja virzīšanās uz priekšu cauri Latvijai virzienā no ziemeļiem uz dienvidiem. Tā kā dāņu rotai bija iedalīta spārna virzošās daļas loma uzbrukumā, tad galvenais atslēgas vārds šoreiz bija „ātrums”. Pirmā spārna mērķis bija sasniegt Jēkabpili, apmēram 200 km uz dienvidiem no sākumpunkta pie Igaunijas – Latvijas robežas. Tā kā motorizētas vienības gandrīz nebija pieejamas, dāņiem un pārējām šī spārna vienībām ik dienas vajadzēja mērot garus attālumus kājām. Vidēji 30 – 40 km dienā. Tas prasīja augstu disciplinētību, sportisko formu un izturību no kareivju puses.

¹⁷ Viggo Hansena apraksts. *Sorø Amts Dagblad* 16.07.1919 "I Kamplinien paa den estniske Front"

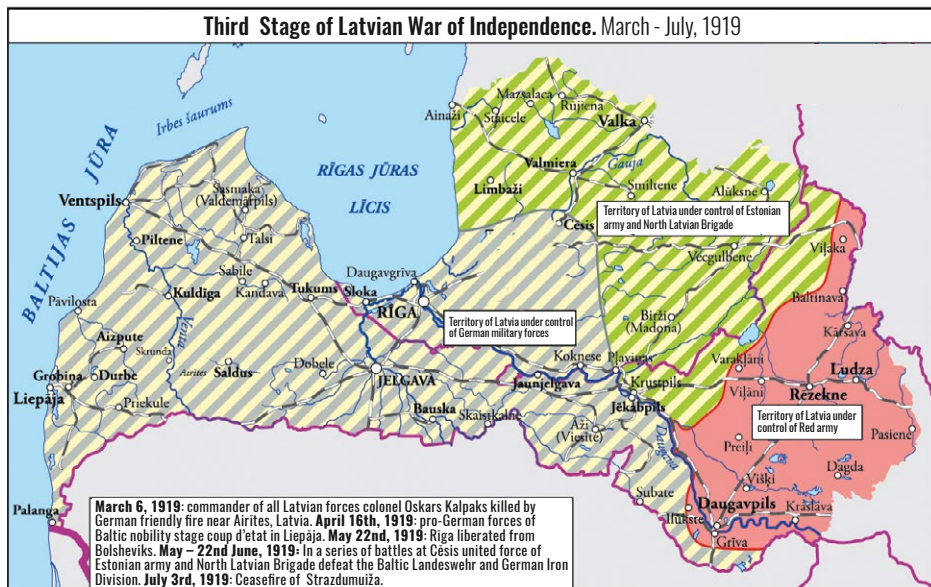
FORSĒTAIS MARŠS UN MOBILĀ KARADARBĪBA

Operācija Latvijā aizsākās 29. maija agrā rītā – pulksten 02:30.¹⁷ Uzbrūkošā armija, kurā piedalījās dāņu spēki, sastāvēja no kopumā 4 Igaunijas kājnieku rotām, 1 Latvijas kājnieku rotas, 1 Dānijas kājnieku rotas, kavalērijas vienības 120 vīru sastāvā un 1 artilērijas daļas. Kopskaitā ap 1500 vīru, ko komandēja Igaunijas kavalērijas komandieris Gustavs Jonsons (vēlāk ģenerālmajors). No Latvijas puses iesaistītā rota bija no t.s. Ziemeļlatvijas brigādes, ko komandēja pulkvedis Jorģis Zemitāns. Pēc vienošanās ar Igauniju šī brigāde jau bija saformēta un stacionēta Igaunijas teritorijā kopš 1919. gada februāra, kamēr lielākā daļa Latvijas vēl atradās lielinieku rokās. Ziemeļlatvijas brigādē skaitījās ap 1500 vīru no Latvijas ziemeļu rajoniem, un viena no šīs brigādes rotām tagad pievienosies Austrumu flangā kopā ar dāņu un igauņu karaspēku.¹⁸

Pirmais militārais uzdevums bija virzīties uz Alūksnes pilsētu un nobloķēt dzelzceļa satiksmi starp Vecgulbeni (Alt-Schwanenburg) un Valku (Walk). Tā kā ceļi Baltijā tolaik bija visā visumā ļoti bēdīgā stāvoklī, dzelzceļam bija milzīga stratēģiska nozīme. Ja izdosies sašķelt dzelzceļa transporta ceļus Latvijā, tad lielinieki vairs nevarētu tik viegli ievest spēkus un apgādi no Latvijas caur Valku uz Igauniju.

Alūksne bija aptuveni 23 kilometru attālumā no Igaunijas robežas un, kā iepriekš minēts, tas bija pirmais mērķis karaspēkam, kas nu jau bija šķērsojis robežu. Tā kā transporta iespējas visumā bija ierobežotas un ļoti vājas, tad pieejamos zirgu vilktos vagonus rezervēja municijas, provizijas un, ja tādi būtu, slimo un ievainoto kareivju transportēšanai. Dažiem

¹⁸ Mangulis, Visvaldis: *Latvia in the Wars of the 20th Century*. Cognition Books, 1983, p. 47, 51-52

virsniekiem (un ierindniekiem) bija pieejami zirgi. Pārējiem bija jāsoļo kājām. Aizsākot maršu Latvijā, dāņu korpusu pavadīja Igaunijas rota kapteiņa Granta vadībā, ko dāņi savstarpēji iedēvēja par „Kapteiņa Granta bērniem,” atsaucoties uz Žila Verna klasisko romānu ar tādu pašu nosaukumu. Kā savās atmiņās vēlāk rakstīja kāds no iesaistītajiem dāņu virsniekiem, karš Latvijā tika izkarots ar kājām, jo tā galvenā īpatnība bija nebeidzami pārgājieni – vairāk nekā militāra rakstura darbības. Ilgu laiku karaspēks, virzoties uz priekšu, nedabūja nemaz tieši sastapties ar lieliniekiem, izņemot uzskriet viņu saliktajiem šķēršļiem, lai neļautu uzbrucējiem tik viegli pavirzīties uz priekšu. Tā piemēram uz ceļiem, pa kuriem karaspēks virzījās uz Alūksnes pusi, bija šķērsām sagāzti lieli baļķi. Bez tam ceļu sliktais stāvoklis radīja problēmas ar ratu pārvadāšanu, kas bieži iestīga dubļos, bedrēs un smiltīs: „... taisni

pie sirds ķērās noskatīties, kā nabaga zirgi stīvējās, lai tiktu uz priekšu,”¹⁹ kā to vēstulē no kara uz mājām aprakstījis kāds brīvprātīgais no Dānijas. Kājnieku vienības tas neaizkavēja, taču daudzie uz ceļiem saliktie šķēršļi un traucēkļi apgrūtināja apgādes vagonu virzību uz priekšu, kas sāka arvien vairāk atpalikt. Tāpat arī artilērija. Pa ceļam dāņi redzēja daudzas lielas, pamestas muižas. Tādas manīja gan Igaunijā, gan tagad arī Latvijā, un lielākoties tās kādreiz bija piederējušas turīgām vācbaltiešu aristokrātu dzimtām, kam abās valstīs savulaik bija piederējusī arī liela daļa zemes īpašumu. Latvijas teritorijā dāņiem pirmo reizi bija izdevība tuvāk apskatīt dažas no tādām savulaik krāšņām un labi uzturētām muižām un pilīm, kas tagad diemžēl izskatījās nopostītas un novārtā atstātas. Kad lielinieki sagrāba varu, muižu īpašnieki vai nu tika uzreiz nogalināti vai arī metās

¹⁹ *Fyens Stiftstidende* 20.10.1919, “Det danske frivillige Hjelpekorps.” Par grūtībām ar vilcieniem un artilēriju, skat. arī: Hugo Arboe apraksts: *Hervning Avis* 04.07.1919 “Med Pansertog ved Bolshevikfronten”

Picture 2

Dānijas brīvprātīgie mācībās Igaunijā. Šāvēji ar viņu pamata ekipējumu; Dānijā ražoti Madsena automāti. (Privāts arhīvs)

bēgt, bet pašas muižu ēkas nonāca lielinieku rokās, kas sāka demolēt telpas un iznīcināt greznās mēbeles, ko uzskatīja par buržuāziskā dzīvesveida simbolu. Bez tam ēkas cieta arī no parastām laupīšanām un sirojumiem, ko nereti izraisa karš un tam līdzīgo haoss. Liela daļa dāņu kareivju, noskatoties uz šīm izpostītajām krāšņajām celtnēm, uzskatīja to par taustāmu pierādījumu lielinieku primitīvajai dabai un barbarismam.²⁰ Pēc 8 kilometriem Dānijas – Igaunijas karaspēks sasniedza Ziemeru muižu (Semershof), kur tiem izdevās saņemt ciet četrus gūstekņus, kas, kā izteicās leitnants Gudme, acīmredzot bijuši par tūlīgu, kad lielinieku galvenie spēki metās bēgt. Sāka iezīmēties militārā aina, kur lielinieki, kur vien varēja, sāka atkāpties, nemaz nevēlēdamies izrādīt nopietnu pretestību uzbrūkošajam karaspēkam. Turklāt Igaunijas – Dānijas alianse tiecās virzīties uz priekšu tik lielā ātrumā, lai lieliniekiem nepietiktu laika nopietni sagatavoties aizstāvēbai. Pie Ziemeriem dāņus nošķīra no Kapteiņa Granta Igaunijas rotas, kas devās Alūksnes virzienā pa citu maršrutu,

²⁰ Apraksti par skatu uz izdemolētajām muižām: Viggo Hansena apraksts: *Sorø Amts Dagblad* 17.07.1919 “I Kamplinien paa den estniske Front.” Skat. arī: Hugo Læssøe Arboe apraksts: *Aalborg Stiftstidende* 09.07.1919 “De danske Frivillige i Estland”

lai sāktu paplašināt fronti. Pēc šīs nodalīšanās dāņiem pa priekšu vairs negāja neviena cita sabiedroto spēku vienība, un drīz vien dāņu rota pie tam kļuva par galēji labējo spārnu, kas nozīmēja, ka rotas komandierim Ričardam Borgelinam nācās ik pa laikam sūtīt uz priekšu izlūku patruļas, lai nosargātu galvenos spēkus pret negaidītiem uzbrukumiem. Sāniski šādas patruļas sūtīt šoreiz nebija iespējams, jo tās nespētu tempa ziņā turēties līdzī pārējiem spēkiem, brienot pa nelīdzeniem mežiem un purviem.²¹ Dāņu rota līdz ar to bija diezgan izolēta un neaizsargāta pret uzbrukumiem operācijas laikā – kā Borgelins to apraksta savos memoāros: „...bija neparasta sajūta tādā veidā maršēt caur valsts teritoriju, kas bija pilna ar ienaidniekiem, vienkārši tā, bez pienācīgas aizsardzības pa labi un pa kreisi, un jā, arī no aizmugures mēs tikai daļēji bijām piesēgti, un stipri pietrūka pienācīgu sakaru ar bāzi, no kuras devāmies ceļā. Pamazām sākām to tieši izjust, jo kļuva arvien grūtāk laicīgi piegādāt mums vajadzīgo provīziju.”²²

Tomēr karaspēks virzījās uz priekšu saskaņā ar plānu. Gabaliņu tālāk, Alūksnē igauņu kavalērijas vienībai bez lielākas piepūles bija izdevies ieņemt Alūksnes pilsētu, kuru jau tās pašas dienas rītā lielinieki bija paguvuši pamest. Kā pirmie no kājnieku vienībām dāņi iesoļoja pilsētā 29. maijā ap pulksten 13:00 – Latvijas operācijas pašā pirmajā dienā. Korpusam bija nozīmēta apmešanās pilsētas „Latīņu ģimnāzijā”, kur beidzot varēja atvilkt elpu. Diemžēl nodrošinājuma vagoni atbrauca tikai vēl vakarā, ap pulksten 21:00, kas izraisīja spēcīgu sašutumu nogurušo un izsalkušo karavīru vidū. „Piķis un zēvele, tāda apgāde!” leitnants Peters de Hemmers Gudme atzīmēja savā piezīmju grāmatiņā, tomēr piebilstams,

²¹ RA. Privātu dokumentu arhīvs. Richard Gustav Borgelin. *Vor sidste Kamp for Estland*, p. 105

²² RA. Privātu dokumentu arhīvs. Richard Gustav Borgelin. *Vor sidste Kamp for Estland*, s. 107

Picture 3

Dānijas brīvprātīgie netika sūtīti no Dānijas uz Latviju oficiāli, tomēr brīvības kaujās Baltijā viņi cīnījās Dānijas uniformās un zem Dānijas karoga. Attēlā Dānijas karogs ("Dannebrog") tiek pacelts virs mācību noietnes Nemmes (Nömme) Igaunijā. (Privāts arhīvs)

ka vēlā piegāde tomēr bija saprotama, ja ņem vērā visus nodedzinātos tiltus un uz ceļiem sagāztos baļķus, kurus zirgu pajūgiem un ratiem nācās apbraukt, lai tiktu līdz pilsētai. Ja var ticēt Gudmes pierakstiem, Alūksne bija skaista un idilliski izvietota pilsēta, kas gan, līdzīgi kā citas apdzīvotās vietas, kurām dāņu spēki bija soļojuši cauri, tagad bija pa lielinieku uzturēšanās laiku papostīta un krietni vien izdemolēta. Neko vērtīgu viņi nebija atstājuši. Kā raksta Gudme: „Ko nevarēja paņemt līdzī, to viņi ir iznīcinājuši, lai cietim no tā vairs nebūtu nekāda labuma. Tas sakāms par visu: no mēbelēm lielajā pilī līdz pat rakstāmmašīnām, zirgiem, govīm un zālēm.”²³ Lai nu kā, atelpas brīdis Alūksnes pilsētā nebija ilgs. Ienaidsnieks bija nu vairs tikai 6 km attālumā, un, lai uzturētu ofensīvas straujo tempu un raidītu spiedienu pret bēgošo ienaidsnieka armiju, Igaunijas kavalērijas rotas komandieris, vecākais no virsniekiem nolēma, ka turpat nākamajā rītā jāsāk virzīties atkal

uz priekšu. Pēc Petera de Hemmera Gudmes pierakstiem, vairāki no rotas komandieriem, tai skaitā Grants un Borgelins bija pieprasījuši vismaz vienu atpūtas dienu, jo personālsastāvs bija noguris pēc garā pārgājiena, taču šis lūgums ticis noraidīts. Tika izdota pavēle sakt virzīties atkal uz priekšu 30. maijā pulksten 08:00. Mērķis bija sasniegt dzelzceļa mezglus Vecgulbenē un Sitas stacijā, kur savienojās svarīgas dzelzceļa līnijas, tai skaitā dzelzceļa līnijas no Jēkabpils, Rīgas, Valkas un Krievijas. Bija jānovērš lieliniekiem iespēja no Rīgas frontes, kur pret tiem uzturēja spiedienu Igaunijas, Latvijas un Vācbaltiešu karaspēki, evakuēties pa dzelzceļu virzienā uz Austrumiem. Vienlaikus tiks apcirta arī iespēja pretējā virziena pa dzelzceļu piegādāt nodrošinājumu un papildspēkus.

Dāņu rota, divas igauņu rotas un artilērija līdz ar nelielu kavalērijas divīziju virzījās uz Sitas stacijas pusi dienvidos no Alūksnes, kamēr latviešu vienības un otra daļa igauņu virzījās uz Vecgulbeni, uz dienvidrietumiem. Pēc gara ceļa dāņu grupa ap pulksten 16:00 nonāca pavisam tuvu ienaidsnieka pozīcijām. Sakotnēji pretstāve izpaudās tikai kā artilērijas apšau-de, kamēr kājnieki turpināja soļot uz priekšu. Vēl pēc pāris stundām kājnieki saņēma izlūku ziņojumu, ka ienaidsnieka spēki manīti nelielā ciematā dažus kilometrus uz ziemeļiem no galvenās dzelzceļa līnijas, kas veda uz Rīgu. Ciematā dāņi mēģināja ienaidsnieku ielenkt, bet tā kā igauņi atklāja uguni tad, kad dāņi vēl nebija sasnieguši savas pozīcijas, rezultātā nesevoja nekas cits kā vien jauns pārgājiena dāņu kareivjiem, kas vēl paguva manīt, kā no muižas lielā ātruma evakuējas lielinieki.²⁴ Tagad grupa virzījās uz priekšu, nošķeršot dzelzceļa līniju netālu no Sitas, pavisam tuvu

²³ "I Kamplinien paa den estniske Front." Pēc Borgelina atmiņām, muižas nosaukums bija Lettin. Borgelina aprakstu skat.: RA. Private archive. Richard Gustav Borgelin. *Vor sidste Kamp for Estland*, s. 122

Latvijas – Krievijas robežai. Kad dzelzceļa slie-des bija demontētas, tika gatavota apšau-de pret vilcienu ar karaspēku, kas, domājams, bija ceļā no Vecgulbenes virzienā uz Krievijas robežas pusi.²⁵ Taču vilciens kā nenāca, tā nenāca, un pārgurušie kareivji atrada vietu, kur nosnausties. Vienība, pie kuras piederēja dāņu brīvprātīgie, bija nogājusi 42 kilometrus. Pēc pāris stundām, pulkstem 4:00 korpusu modināja. Bija agrs 31. maija rīts, un vēl joprojām pārgurušajiem dāņiem bija jāsāk jauns pārgājiena 18 km garumā uz rietumiem, lai sasniegtu Vecgulbeni, kur bija paredzēta atkalapvienošāns ar Igaunijas un Latvijas rotām, kas bija nokomandētas jau dienu iepriekš pa taisno uz šo pilsētiņu. Balto spēkiem tuvojoties, lielinieki bija mēģinājuši bēgt no pilsētas, tomēr 200 vīru stipra sarkano rota ārpus pilsētiņas robežas bija ieskrējusi tieši rokās latviešiem un nolēmusi padoties.

Starp dāņu brīvprātīgajiem bija arī tādi, kam nebija iepriekšējas militāras izglītības un kas nebija iepriekš gatavoti ilgstošiem pārgājieniem visas dienas garumā. Nesoļot 40 km dienā ar lielu mugursomu plecos būtu pietiekams izaicinājums jau labi sagatavotiem kareivjiem, taču nesagatvotajiem tā bija īsta izturības pārbaude. Virsnieks, leitnants Arildskovs savos memuāros raksta, cik daudz šo operāciju raksturo tieši ikdienas garo pārgājienu veikšana: viņi nevarēja nest paši savu ekipējumu, stiprākajiem bija jānes šautenes un paciņas vājākajiem.

Arildskovs, kura 53-gadīgais tētis arī piedalījies brīvprātīgo korpusā, atzīmē vienu no biedriem ar iesauku Baļķis (isais), kurš ne vien bija mazliet būdīgs, bet cieta arī no citām fiziskām problēmām: „Baļķis (isais) nevarēja paiet, jo viņa āda bikšu priekšas rajonā bija

²⁵ Skat. arī Grunneta aprakstu: *Aarhus Stiftstidende* 16.08.1919 "Med de danske frivillige i Estland"

viena asiņaina putra." Borgelins deva tēvam, kas nesa Baļķa lietas un ieroci, pavēli: vai nu panākt, ka viņš kustas uz priekšu ātrāk vai arī nošaut uz vietas.... Elzdams un pūzdams, bet tēvam izdevās pasteidzināt viņu uz priekšu. Nav zināms, cik precīzs ir šis Borgelinam piedēvēto vārdu atreferējums, bet nav šaubu, ka tika liktas lietā bargas jo bargas metodes, lai panāktu, ka maz apmācītie un galīgi nomocītie kareivji tomēr tur līdzī cietim. Laikrakstā „Skippers” Arildskovs apraksta kādu epozīdi ar ierindnieku, kas nevarēja tikt līdzī visiem: „Man vajadzēja ar varu grūst Skipperu no kalniņa uz kalniņu un sacīt: „Tikko ieraudzīšu tavā klātbūtnē kādu ienaidsnieku, nošaušu tevi pašu kā pirmo!” Par laimi, tas viņam lika censties uz maksimumu – un viņš mums lieliski turēja līdzī.²⁶

ATTIECĪBAS AR VIETĒJIEM IEDZĪVOTĀJIEM

Laikos, kad karaspēks mēroja tālu ceļu, arī piegāžu vilcienam bija grūtības tikt līdzī ātrumam, un nogurušie kareivji, kā iepriekš rakstīts, nedabūja neko ēst kā tikai vēlū vakarā, kad vilciens ar apgādi un ēdienu panāca kājnieku vienības. Daudzos gadījumos tas būtu nozīmējis, ka dāņiem „japasūtina” ēdiens no vietējiem zemniekiem, lai nodrošinātu apgādi karaspēkam, kas nebūt nebija tik vienkārši.

Daudziem no dāņiem šķita, ka liela daļa Latvijas civiliedzīvotāju tomēr izjūt simpātijas pret lieliniekiem. Vienlaikus jāatzīmē, ka daudziem brīvprātīgajiem bija zināmā mērā koloniāls skatījums uz Baltijas valstīm. Līdz ar to publiskajā telpā izskanēja, ka esot jūtamas kulturālās atšķirības starp “primitīvajiem

²⁶ RA. Privātu dokumentu arhīvs. Max Arildskov. Erindringer(nepublicēts). Vēstījums par Igaunijas brīvības cīņām. 32. lpp.

Austrumiem” un civilizētajiem Rietumiem. Patiesībā vairāki cilvēki sūdzējās, ka daudzi brīvprātīgie neizjutot pašāvilību vai uzticēšanos pret pamatiedzīvotājiem. Pēc ierašanās Latvijā, diemžēl liela daļa dāņu brīvprātīgo uzskatīja, ka pamatiedzīvotājus raksturo neizglītība, nervozitāte un nabadzība. Laukos pa laikam varēja atrast kaut ko ēdamu, taču saimnieki bieži to paglabāja un taupīja sev pašiem, līdz ar ko pārtikas situācija pilsētās bija ļoti smaga. Kāds dāņu brīvprātīgais apkārt redzamo situāciju aprakstījis šādi: “Vēl nekad nabagie un bagātie nav piedzīvojuši tik spēcīgu trūkumu. Bagātais tagad ir kļuvis par nabagu, bet nabagais, protams, kļuvis vēl jo nabagāks. Kautiņu var izraisīt, uz ielas vienkārši noņemot rudzu maizes grauzdīņus.²⁷ Ofensīvas laikā ēdiena piegādes bija retas un dāņu kareivjiem bieži nācās zemniekiem atņemt pēdējo, kas tiem vēl bija atlicis. Tā kāds no dāņu kareivjiem rakstīja savā piezīmju grāmatā: „Mums ir nācies pašiem meklēt un atrast savas piegādes un proviziju, kas nav nemaz tik viegli izdarāms valstī, kuru iepriekš jau piezīmēguši lielinieki.”²⁸ Pārtikt no tā, „kas uz lauka” bija visas vēstures gaitā ierasta prakse, armijām virzoties uz priekšu. Tomēr ēdiena konfiskācija parasti noveda pie zināmā mērā saspīlētām attiecībām ar vietējiem iedzīvotājiem. It īpaši tāpēc, ka robeža starp „nepieciešamo” atņemšanu un laupīšanu skaidrā dienas laikā bija ļoti neskaidra. No otras puses, rekvizīcijas bieži nācās veikt ar vardarbības draudu pielietošanu, jo pašu zemnieku izdzīvošana nereti bija atkarīga no tā, ko kareivji pieprasa atdot.

Kāds dāņu virsnieks reiz par to stāstīja šādi: „Bija vietas, it īpaši, kad gribējām atvērt pajūgus, kur nācās izvilkt laukā šaujamieroci.”²⁹ Ja virsnieki neturētu kareivjus isā pavadā,

rekvizīcijas draudētu ar laiku pārvērsties parastā laupīšanā, kur zaldāti sagrāb visu, arī to, kas pašiem nav vajadzīgs. Dānijas spēku ierašanos Vecgulbenē leitnants Peters de Hemmers Gudme aprakstījis šādiem vārdiem: „Tā kā beidzamās dienās mums gājās šāvki ar pārtikas apgādi, kapteinis Borgelins ir devis komandai atļauju veikt rekvizīcijas uz savu roku, bet vienīgi katram savā teritorijā – galvenais, lai teliņš uzņēmumam būtu nodrošināts. Kareivji šo pavēli bija uztvēruši tik burtiski, ka sāka vajāt vistas un pīles – un pat pa kādai aītai. Stāsts kļuva arvien nepatīkamāks un kaunpilnāks, bet pēc tam kareivjiem lika stāgāt no sētas uz sētu, lai atvainotos un lūgtu piedošanu, kā arī nomaksātu kompensācijas par zaudējumiem.”³⁰

KARA BRUTĀLĀ SEJA

Kaut arī dāņu brīvprātīgajiem nenācās Latvijas teritorijā piedalīties daudz sīvās kaujās, karavīriem tomēr nepagāja secen un nācās pašiem piedzīvot kara brutālo pusi. Īsi pirms dāņu korpasa došanās ceļā no Dānijas vizītē Kopenhāgenā bija ieradies slavenais Latvijas ģenerālis Augusts Misiņš. Viņš bija ceļā uz Liepājas fronti pēc viesošānās vairākās pilsētās, tai skaitā Londonā. Lūk, kā viņš aprakstīja situāciju Latvijā, tiekoties ar dāņu presi: “... vienkārši vajag sakaut bariņu laupītāju, kas ir drauds visai pasaulei.”³¹ Kā tēlaini pauž Misiņa teiktais, karadarbību Latvijā nevarot nemaz tik viegli salīdzināt ar starpvalstu varas demonstrācijām pasaules kara kaujās. Karu Latvijā izcīnot pavisam cita veida pretinieki, kas karo pēc pavisam citiem noteikumiem. Un dāņiem drīz vien nāksies to piedzīvot pašiem uz savas ādas.

²⁷ *Herning Avis* 04.07.1919 “Med Pansertog ved Bolschevikfronten”

²⁸ RA Privātu dokumentu arhīvs, Peter de Hemmer Gudme. “Et moderne Korstog” 1919 (nepublicēts), Dienasgrāmatas ieraksti 07.06.1919

²⁹ RA. Privātu dokumentu arhīvs. Alfred Larsen. Nepublicēti dienasgrāmatas ieraksti, 10.06.1919

³⁰ RA. Privātu dokumentu arhīvs. Peter de Hemmer Gudme. “Et moderne Korstog” 1919 (nepublicēts), dienasgrāmatas ieraksti, 01.06.1919

³¹ Pēc dažām dienām Misiņam tika piešķirta Latvijas pagaidu valdības bruņoto spēku štāba komandiera pakāpe. *Dagens nyheder* 21.03.1919 “Den baltiske Mannerheim om Kampen mod Bolschevikerne”

Picture 4

Dānijas spēku pārvietošanās caur Latviju notika ar kājām vai pajūgā, kā redzams attēlā.

Kad karaspēks iegāja Vecgulbenē, viņiem ierādīja apmešanās vietu kādas palielas muižas telpās. Līdzīgi kā iepriekš minētās muižas, kur bija padzīvojuši lielinieku armija, arī šī bija pilnībā izdemolēta. Saskaņā ar vairāku aculiecinieku liecībām, lielinieki muižas teritorijā bija noturējuši tribunālus un piesprieduši nāves sodu lielam skaitam “ienaidnieku” no civiliedzīvotāju vidus. Muižas parkā dāņu karavīri atrada vairākus masu kapus, kur bija apraktas lielinieku upuru mirstīgās atliekas. Arī brīvības kari Somijā un Igaunijā visumā bija izcīnīti ar lielu nežēlību, un, kā redzam, Latvija nebija izņēmums.

Tikai mēnesi pirms dāņu karavīru iesoļošanas Latvijā Liepājā rezidējošais britu diplomāts Herberts Adolfs Grants Vatsons nodēvēja notiekošo karu Latvijā par “pilsoņu karu, kas tiek izkarots iepriekš nepieredzēti barbariskā veidā. Lielinieki nogalina savus gūstekņus ar visizsmalcinātāko zvērību palīdzību, un baltieši nepaliek atbildi parādā.”³² Virkne vienlaicīgi uzrakstītu ziņojumu un aprakstu rāda, ka neviena no pusēm nežēloja ne civiliedzīvotājus, ne karagūstekņus. Pēc

³² NA. FO 608/184. Ziņojums: Adolphus Grant Watson, 01.04.1919

³³ NA. FO. 608/184 Ziņojums: Lt. Col. Tallents, “British Relief Mission” p. 12, 1919. g. marts

brauciena uz Igauniju 1919. gada martā angļu pulkvežleitnants Talentss no Britu Palīdzības misijas, sagatavoja ziņojumu par redzēto situāciju, kur aprakstīja arī dienvidu fronti, kurā cīnījās karavīri no Dānijas. Cita starpā Talentss skaidroja, ka cīņā pret Padomju Latvijas spēkiem igauņi bieži vien atkāpušies no “nerakstītā likuma nogalināt visus gūstā saņemtos lieliniekus,” jo, kā Tallentss skaidroja, igauņi cerējuši pārvilināt latviešu karavīrus cīnīties viņu pusē. Tomēr tam bija arī ēnas puse, kā aprakstīja Talentss. Igaunijā bija nule kā nošāvuši veselu sarkanās Latvijas pulku 400 vīru sastāvā, kas bija gatavi padoties gūstā. Talents apraksti – neatkarīgi no tā, vai cīpari ir nosaukti patiešām precīzi – skaidri rāda, ka masveida karagūstekņu nošaušana šajā karā bija plaši izplatīta.³³

Piedaloties cīņās Baltijā, arī dāņu brīvprātīgie tika ierauti šāda veida karadarbībā – gan kā liecinieki, gan kā tieši dalībnieki. Savos memuāros dāņu kādreizējais štāba priekšnieks velta vairākas lappuses, lai vēstītu par sarkanarmiešu nežēlību un zvērībām. Latvija bija jau piedzīvojuši masveida sarkano teroru – kur bez žēlastības tika apšauti šķiras ienaidnieki, karagūstekņi un Sarkanās revolūcijas ideju politiskie pretinieki. Taču reizumis, kā liecina štāba priekšnieka atmiņu pieraksti, varēja redzēt brutalitāti arī no otras puses. Tā piemēram, Borgelins liecina par baisajām šausmām, kas piedzīvotas daudzās Latvijas pilsētās un ciemos, kad sarkanie noturējuši kara tribunālus un ar nāvi sodījuši garīdzniekus, skolotājus un citus miermīlīgos iedzīvotājus. Taču tālāk tekstā viņš piebilst, ka daļu no sodītajiem izdevies izglābt, jo Dānijas-Igaunijas-Latvijas spēki laikus ieradušies un “sarīkojuši “tiesu” ļaunākajiem no šiem sarkanajiem nezvērējiem.”³⁴ Vairāki

³⁴ RA. Privātu dokumentu arhīvs. Richard Gustav Borgelin. *Vor sidste Kamp for Estland*, p. 153

no dāņu brīvprātīgajiem ir savās vēstulēs uz mājām un dienasgrāmatās aprakstījuši šādu “kara tiesu” un tai sekojošo nāvessoda izpildīšanu četrām sievietēm Vecgulbenē, pie tam apraksti ir krietni vien detalizēti. Viens no dāņu algotņiem pats piedalījās tiesas spriešanā, kas nolēma sagūstītās sievietes notiesāt uz nāvi. Abas karojošās puses izmantoja šādas “tiesas”, lai nogalināšanu kaut kādā veidā leģitimētu, taču apsūdzētajiem netika piedāvāta nekāda juridiska aizstāvība. Praksē notika tā, ka karojošās puses vienkārši apšāva tos, kurus uzskatīja par ideoloģiskiem ienaidniekiem. Dāņu brīvprātīgo aprakstos ir mazliet neskaidrs tieši par ko minētās četras sievietes vajadzēja nošaut. Daži apgalvoja, ka viņas bija piedalījušās tribunālā, kas uz nāvi sodīja vairākus tūkstošus civiliedzīvotāju, kamēr citi apgalvoja, ka viņas bija atklājušas uguni uz igauņu patruļu, bet vēl citi minēja, ka sievietes līdz nāvei spīdzinājušas kādu zviedru karavīru. Šī epizode ir tikai viena no daudzajām soda ekspedīcijām, kuras dāņu brīvprātīgie aprakstījuši dienasgrāmatās un vēstulēs. Kāds dāņu kareivis, piemēram, apraksta arī, kā igauņu un latviešu karaspēka daļas nakts melnumā cīnījās pret lielinieku vienībām, mēģinot glābties: “Nākamajā dienā pēc kaujas es gāju pa ielu Vecgulbenē. Redzēju, kā pieved karagūstekņu vagonus. Pirmie piebrauca slimie un ievainotie; viņus veda uz apgādes vilcienu platformām. Tad karavīri, tad atkal slimie un ievainotie, viņiem nebija zābaku, basām kājām, tie bija atņemti, kad viņus saņēma gūstā. Tur bija jauni puīši, ap gadiem 15 – 16, bija arī vecāki vīri tā ap 50, bet visi bija izvārguši un netīri.”³⁵ Kara frontes strauji virzījās caur Latvijas teritoriju un gūstā tika saņemts milzums daudz cilvēku, abās pusēs, un to reizēm darīja arī dāņu karavīri.

Viens no brīvprātīgajiem raksta, kā sarkanos, kas bija ar varu mobilizēti cīnīties sarkano pusē, pēc gūstā saņemšanas ieskaitīja karot pie baltajiem. Bet kas sagaidīja pārējos sarkanos karagūstekņus? To viņš apraksta šādi: “Tos, kas bija iestājušies brīvprātīgi, vai igauņus un latviešus, kas pēc brīvas gribas bija pievienojušies lielinieku armijai, nošāva turpat uz vietas, bez tiesas un sprieduma.”³⁶

Kā iepriekš minēts, karagūstekņus apšāva ne tikai baltie. Anġļu arhīvos glabājas vairākas aculiecinieku liecības par to, ka tādu pašu praksi piekopusi arī lielinieki. Kādam igauņu balto puses kareivim, kuru sagūstīja dienvidu frontē pie Valkas, kur cīnījās arī dāņi, kā par brīnumu izdevās palikt dzīvam. Gūstekņu masveidīgās nošaušanas laikā viņš bija izlicies par mirušu un vēlāk varēja liecināt par notikušo: “Viņi norāva mums cepures, apmetņus un šinēļus. Mēs stāvējām trīsdesmit piecu bruņotu boļševiku ielenkumā, lai neviens nevarētu izsprukt dzīvs. Mums bija jātur rokas aiz muguras. Tad mūs sasēja kopā pa diviem un visus pārus vēl sašņorēja kopā ar garu virvi, tad mums lika visiem reizē soļot, piesietiem vienā lielā, garā virvē. Tā mūs veda uz nāvi. Kad sāku protestēt pret šādu barbarisku izturēšanos, boļševiku virsnieks divreiz uzšāva man pa galvu ar pletni un noteica: “Nošaušana vēl ir par labu priekš tādiem kā tu, tev pirms nāves vakadzētu vēl acis izraut.” Pēc komandas lielinieki atklāja uguni. Sasietā grupa novēlās zemē. Visi krita, un es kritu līdzī, lai arī nebiju sašauts. Lielinieki nodeva četras kārtas pār visiem zeme kritušajiem. Par laimi man atkal netrāpīja. Tad bendes metās mums virsū kā zvēri, lai aplaupītu. Katru, kas vēl kustējās, piebeidza līdz galam ar dunci vai šautenes otru galu. Centos būt nekustīgs, cik varēju. Viens no lieliniekiem norāva man zābakus...”³⁷

35 Hugo Læssøe Arboe, apraksts: *Aalborg Stiftstidende* 10.07.1919 “De danske frivillige i Estland”

36 Hugo Læssøe Arboe, apraksts: *Aalborg Stiftstidende* 10.07.1919 “De danske frivillige i Estland”

37 NA. FO. 608/181 Ziņojums, “Bolshevists atrocities in Estonia – Further supplementary reports”, dated 17.02.1919 („Lielinieku zvērības Igaunijā – tālāki papildinoši ziņojumi”)

Misija Latvijā nebija vis nekāds “svētdienas skolas izbraukums dabā,” citējot kādu no dāņu karavīriem. Tomēr kardināla atšķirība ir tajā, ka pēckara gados Baltijas valstīm izdevās piedzīvot transformāciju un izveidot relatīvi liberālu sabiedrību, kamēr Padomija palika uzticīga pilsoņu kara laika mantojumam un turpināja represijas un pa laikam genocīdam pielīdzināmas darbības, kas bija aizsākušās jau nežēlīgā pilsoņu kara laikā.

ATKAL UZ DIENVIDIEM

Sasnēguši Vecgulbeni, dāņu karavīri cerēja uz ilgāku pamieru, taču vadībai bija citi plāni. Dāņu korpasa karavīri to nezināja un vienā mierā pavādīja svētdienu, 1. jūniju atpūšoties, peldoties un guļot. Taču visus bez brīdinājuma uzmodināja jau 01:30 naktī un pavēlēja nekavējoties gatavoties doties ceļā. Dāņu vienība turpināja virzīties tālāk uz Dienvidvidzemi, galamērķis bija Krustpils (Kreuzburg) pilsēta Daugavas upes krastā. No turienes vajadzēs šķērsot upi uz Jēkabpili, kas atrodas otrā krastā un apvienot spēkus ar apvienotajiem vācu, latviešu un lietuviešu spēkiem, kas karoja taipus upei. Līdzīgi kā Vecgulbene, arī Krsutpils bija nozīmīgs dzelzceļa mezgls, tikai 100 km tālāk uz dienvidiem. Ja izdotos ieņemt Krustpili, tad dzelzceļa līnijas no Rīgas un Jelgavas būtu austrumu virzienā pārrautas un lielinieki Latvijā būtu ieslēgti kā slazdā. Taču iesākumā pa nakts melnumu karaspēks sāka soļot virzienā uz Jaungulbeni (Neu-Swanenburg), kā dēvēja gan turienes pili, gan dzelzceļa staciju. Pavēle doties ceļā nāca tik negaidīti, ka dāņi nepaspēja pat paēst pirms tālā ceļa. Iemesls, kāpēc dāņu vienībai un Granta rotai tika dots uzdevums nekavējoties

38 Telegrammas teksta brīvs tulkojums: “Richtung Kreutzburg dringen unsere Truppen vor. Stop. Sind Erbeuten eine Schwere Batterie mit Pferden komma 16 Maschinengevähre und 1600 gefangene gemacht.” ERA.1590.1.3. Telegramma, “oberst Soots”, 02.06.1919

doties uz Jaungulbeni, bija tāds, ka iepriekšējā vakarā nedaudz uz rietumiem bija notverta grupa lielinieku. Igaunijas štāba priekšnieka, pulkveža Soota ikdienas ziņojumā par 2. jūniju lasāms: “Virzienā uz Krustpili mūsu karaspēks virzās strauji uz priekšu. Smagā artilērija ar zirgiem, 16 lielgabali un 1600 gūstekņi ir tikuši mums rokās.”³⁸ Vadība bažījās, ka no Rietumiem varētu pievienoties vēl liels skaits ienaidnieku spēku, šķērsot Jaungulbeni un virzīties uz Krievijas robežu pusi austrumos. Granta un Borgelina rotas tika nosūtītas, lai stātos pretī šiem spēkiem un nepieļautu viņu bēgšanu. Par ceļu uz Jaungulbeni leitnants Peters de Hemmers Gudme rakstīja šādus vārdus: “Ceļā redzējām daļu no gūstekņiem. Viņi uzzina žēlumu, izvārguši, neveselīgi. Izskatās, ka lielinieki te Latvijā ir pilnīgi dūšu

zaudējuši. Viņi pat nemēģināja pa īstam bēgt, bet gan gāja pa lielceļu, pacēlušī sev priekšā balto karogu, gatavi padoties bez kaujas.”³⁹ Pulksten 7:00 no rīta pirmdienā, 2. jūnijā dāņi iesoļoja Jaungulbenē, kur viņus izmitināja pilī. Taču jau drīz viņiem būs jādodas tālāk.

Igaunijas, Latvijas un Dānijas apvienotie spēki, kas veidoja avangardu sākotnējā ofensīvā uz Alūksnes pilsētu, tagad atkal apvienosies, lai veidotu uzbrukuma ķīli uz Krustpili. Aiz viņiem sekos plašāks atbalsta karaspēks, kas veidos nostiprinātu pozīciju ķēdi gar robežlīniju uz Padomju Savienību. Taču šoreiz tika plānots, ka dāņu spēki vismaz daļu ceļa uz Krustpili varēs mērot ar vilcienu. Daži no dāņiem, kas bija veidojuši karaspēka priekšējās līnijas, tika kopā ar igauņu biedriem nosūtīti jau iepriekš salabot tiltus, ko lielinieki atkāpjoties bija sabojājuši. Tomēr vilciens paguva nobraukt tikai 15 km, līdz apstājās pie uzspridzināta tilta, ko tik vienkārši vis nevarēja salabot. Tad karaspēkam tika dota pavēle kāpt ārā no vilciena un maršēt uz 8 km attālo Cēsaines pili (Sesswegen), kur varēja pārļaut nakti. Tā kā kavalērija sekoja ienaidnieka kustībai, bija zināms, ka lielinieki atkāpās tādā pašā virzienā, kurā dāņi virzījās uz priekšu. Tomēr leitnants Peters de Hemmers Gudme lēsa, ka pastāv tikai neliela iespēja tiešām viņus noķert, jo lielinieki jau bija paguvuši konfiscēt visus apkaimē pieejamos zirgus un pajūgus un līdz ar to varēja atkāpties daudz straujāk nekā dāņi spētu pārvietoties uz priekšu. Cēsaine tika atstāta jau nākamās dienas rītā pulksten 07:00. Vienos naktī karaspēks sasniedza Madonu (Madohn). Nākamās dienas pusdienlaikā kareivji devās ceļā uz Ļaudonu (Laudohn), kuru sasniedza vēlā pēcpusdienā. Tajā pašā naktī, pulksten 03:00

nāca pavēle doties tālāk. Peters de Hemmers Gudme sprieda, ka igauņiem patīk uzsākt pārgājienus iespējami agrāk, lai izvairītos no ilgas soļošanas dienas karstajās stundās, kad bieži bija vajadzīga atpūta. Savā dienas plānā 4. jūnijam pulkvedis Soots rakstīja skaidri un gaiši: “Virzoties uz Krustpili, mūsu spēki vakar virzījās gar Aiviekstes upi uz Ļaudonu, un tad tālāk.” Neilgi pēc tam komandieris jau varēs ziņot, ka Cēsaines apkaimē viņiem izdevies veiksmīgi sagūstīt vairākas ienaidnieka pulka daļas.⁴⁰ Līdz šim viss bija noticis raiti un saskaņā ar plānu.

Līdz Krustpilij bija atlikuši vien kādi 30 km uz dienvidiem, un pilsēta tika veiksmīgi ieņemta 5. jūnijā pulksten 13:00. Pa ceļam dāņi nebija tikušies ar ienaidnieku, arī Krustpils bija tukša un šķietami pamesta, kad tur kā pirmā no visām ienāca dāņu rota. Viscaur pa ceļam no Ļaudonas uz Krustpili rēgojās svaigas tranšejas un dzeloņstieņu nožogojumi, neaiztikti kopš Pirmā pasaules kara kaujām. Kara laikā šajā apvidū bija norisinājušās sīvas cīņas starp Vācijas un Krievijas armijām, tai skaitā kauja par Krustpili, kad vācu artilērija lielā mērā nolīdzināja pilsētu līdz ar zemi – un līdzīgu likteni piedzīvoja arī otra pilsēta, Jēkabpils.⁴¹ Daudzviet bija manāmi tikai gruveši un nodegušu māju krāsmatas. Vēstulēs uz mājām dāņu karavīri rakstīja par šo postažu. Tā ierindnieks Viggo Hansens: “...visi nami bija sagrauti, daži izskatījās kā spokainas pelnu kaudzes, no kurām vietām rēgojas ķieģeļu stūri un dēļi. Citur slējās vairs tikai skursteņi un kārniņu jumtu paliekas. (...) iedomājieties, kā tas būtu redzēt tādu pilsētiņu kā Sorē vai Korsēra pilnībā sabumbotu, palikušas vairs tikai 3 vai četras mājas.”⁴² Pasaules kara kaujās bija pilnībā saspriecināts arī kādreizējais

³⁹ RA. Privāts arhīvs. Peter de Hemmer Gudme. “Et moderne Korstog” 1919 (nepublicēts), dienasgrāmatas ieraksti, 03.06.1919

⁴⁰ Telegrammas teksta brīvs tulkojums: “Richtung Kreutzburg hatten gestern unsere Truppen Linie Flusses Ewsti bis Kirche Laudon eingenommen und drangen vorwärts”.

ERA.1590.1.3. Telegramma, “oberst Soots”, 05.06.1919 un 06.06.1919

⁴¹ Skat. arī: Hugo Læssøe Arboe, apraksts par divām izpostītām pilsētām Daugavas krastos: *Aalborg Stiftstidende* 10.08.1919 “De danske frivillige i Estland”

Picture 5

Virzoties uz Latvijas Dienvidu daļu 1919. gada jūnijā, Dānijas brīvprātīgie ieradās Jēkabpilī pirmie. Attēlā dāņi šķērso Daugavu uz trošu pārcēlāja starp Krustpili un Jēkabpili. (Privāts arhīvs)

tilts pār Daugavu, kas savienoja abos krastos stāvošās pilsētas. Pēc Borgelina vārdiem, igauņiem bija dota pavēle nekādā gadījumā neiet tālāk par Daugavas upi. Tomēr tika lēsts, ka būtu riskanti nenodrošināt pozīcijas okupējot arī otru upes krastu, un tā dāņiem tika pavēlēts šķērsot upi.⁴³ Pulksten 18:00 rota ar prāmi tika vesta pāri apmēram 500 metrus platajai Daugavas upei, lai ieņemtu Jēkabpili. Pārņēmuši pilsētu, viņi iekārtojās rātsnama telpās, jo tas bija viens no relatīvi mazāk skartajiem namiem visā pilsētā. Bumbu ugunis to bija pasaudzējušas. Tomēr dāņi šai upei jutās viegli ievainojami un baidījās, ka lielinieki varētu sadomāt atgriezties. Tādēļ tika nosūtītas spēcīgas patruļas uz stratēģiskām vietām pilsētā, nodrošinot patruļēšanu arī upes krastos, aizliedzot jebkādu iedzīvotāju satiksmi pāri upei un konfiscējot savām vajadzībām visas pieejamās laivas 2 km rādiusā ap pilsētu, kas vajadzības gadījumā ļautu ātri atkāpties pāri upei.

Ielās tika izlikti bruņotu kareivju sargposteņi.⁴⁴

⁴² Viggo Hansena apraksts: *Sorø Amts Dagblad* 17.07.1919 “I Kamplinien paa den estniske Front”

⁴³ RA. Privātu dokumentu arhīvs. Richard Gustav Borgelin. *Vor sidste Kamp for Estland*, p. 171

⁴⁴ Viggo Hansena apraksts: *Sorø Amts Dagblad* 17.07.1919 “I Kamplinien paa den estniske Front”

Kamēr dāņi saimniekoja Jēkabpilī, rātsnama tornī tika pacelts Dānijas karogs, un viņi paši uzņēmās pilsētas galvas lomu uz to laiku. Pilsētas iedzīvotāji nāca pie dāņiem civili administratīvu jautājumu izlemšanai. Tā Viggo Hansens apraksta kādu kungu, kas ieradies dāņu štābā un skaidrojās, ka iepriekšējā gadā no pilsētas mērijas bija īrējis mazu dārziņu un labprāt gribētu to darīt arī šogad. Viggo Hansens raksta, ka dāņi ar prieku atbildējuši, ka piekrīt, un “tad tikuši no viņa vaļā”.⁴⁵ Tikmēr Soots savā 7. jūnija ziņojumā raksta: “5. jūnijā mūsu spēki ir atkarājuši lieliniekiem Krustpili un Jēkabpili un nodevuši to mūsu pakļautībā esošajiem Latvijas spēkiem, kas sasniedza mērķi šodien (7. jūnijā).” Pēc ierindnieka Hugo Laessoe Arboe vārdiem, dāņi Jēkabpilī bijuši pilnīgi vieni paši no 5. līdz 7. jūnijam, pēc kam ieradušies latviešu spēki no Ziemeļlatvijas brigādes un pārņēmuši pilsētas pārvaldi.⁴⁶

Ieņēmuši Krustpili un Jēkabpili, Dānijas – Igaunijas – Latvijas apvienotie spēki bija sasnieguši operācijas militāro mērķi. Tikai nedaudz vairāk kā nedēļas laikā bija šķērsoti vairāk kā 200 km Latvijas teritorijas, un šī straujā ofensīva bija ļāvusi novilkt skaidru un saprotamu līniju no ziemeļiem uz dienvidiem gar Latvijas austrumu robežu. Ja lielinieki būtu nopietnāk pretojušies, varētu gadīties, ka grupa tiktu sašķelta un nokļūtu ienaidnieka armijas ielenkumā. Taču tā nenotika, un operācija beidzās ar viennozīmīgu uzvaru. Lielinieki Latvijas teritorijā vairs nespēja pat organizēti pretoties, bet gan panikā bēga, kā varēja. Dānijas – Igaunijas – Latvijas spēki bija saņēmuši gūstā daudz gūstekņu un piedzīvojuši tikai nedaudzus nāves gadījumus. Dāņu rotu slavēja par tās vīrišķību, un tās rindās Latvijas kampaņas laikā dzīvību bija zaudējis

⁴⁵ Viggo Hansena stāstījums, publicēts: *Sorø Amts Dagblad* 18.07.1919 “I Kamplinien paa den estniske Front.” Par dāņu uzturēšanos Jēkabpilī skat. vairāk arī: RA. Privāts arhīvs. Richard Gustav Borgelin. *Vor sidste Kamp for Estland*, p. 176

⁴⁶ Skat.: *Aalborg Stiftstidende* 10.08.1919 “De danske frivillige i Estland”

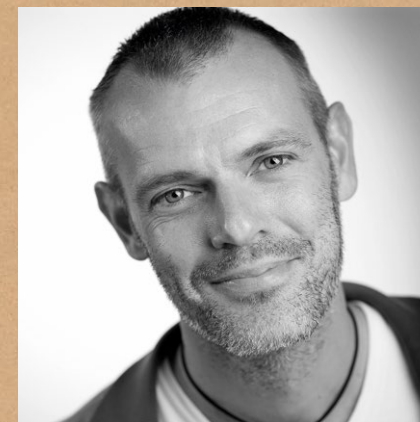
tikai viens cilvēks – un arī tas nenotika kaujas laikā. Dāņu kareivis nebija kārtīgi vakcinēts, un saslima un nomira Vecgulbenes slimnīcā no bakām. Salīdzinot ar paveiktā uzdevuma apmēriem, tā nebija augsta cena. Viss it kā likās labi. Tikmēr Igaunijas un Latvijas apvienotie spēki Latvijas rietumos atvairīja vācu armijas uzbrukumus. Tā vietā, lai karotu pret bēgošajiem lieliniekiem, baltvācu spēki bija sametušies kopā ar vācu brīvprātīgo armiju un pavērsuši ieročus pret igauņiem un latviešiem, cerēdami paplašināt Vācijas ietekmes telpu reģionā. Taču igauņi un latvieši sīvi pretojās, aizsākot tā dēvēto Landesvēra karu, kur apvienotie Igaunijas un Latvijas spēki uzveica baltvāciešu un vācu algotņu karaspēku Latvijā. Politisku apsvērumu dēļ dāņu brīvprātīgajiem tika aizliegts iesaistīties kaujās pret vāciešiem, tapēc līdz ar Landesvēra kara izcelšanos viņi tika zibenīgi izvesti ārā no Latvijas. Vēlāk šis pats korpuss ieradās Krievijā pie Ostrovas un cīnījās tur līdz pat sava kontrakta beigām 1919. gada 1. septembrī, pēc kam visi atgriezās Dānijā. Karošana Baltijas valstīs dāņu korpusam prasīja 7 dzīvības, četri kareivji tika paņemti gūstā (no kuriem tikai viens dzīvs pārnāca mājās no PSRS gūstekņu nometnēm), apmēram 30 vīri bija ievainoti un nedaudzi pazuda bez vēsts. Kā rāda skaitļi, tieši Ostrovas frontē Krievijā dāņu spēki piedzīvoja vissīvākās kaujas.

Jaunajai Latvijas valstij bija morālā ziņā svarīgi, ka Rietumu spēki brīvprātīgi bija gatavi doties uz Latviju, lai piedalītos karā par nacionālo neatkarību. Tas parādīja, ka Latvija pasaulē tomēr nestāv pilnīgi viena. Tādēļ Latvija arī neaizmirs visu, ko dāņu spēki tās labā paveikuši. Rotas komandierim Ričardam Gustavam Borgelinam tika piešķirts augstākais Latvijas militārais apbalvojums: Lāčplēša Kara ordenis. 1927. gada maijā – astoņus gadus

pēc kara – ar šo militārās slavas ordeni tika apbalvoti vēl četri dāņu korpusa dalībnieki. Latvijas konsulatā Kopenhāgenā notika svinīga godināšanas ceremonija un pasniegti Lāčplēša Kara ordeņi pulkvežleitnantam Iveram de Hammeram Gudmem, leitnantam Peteram de Hammeram Gudmem, kapteinim Peteram Viggo Kristensenam un seržantam Agem Grunnetam. Pirms ordeņu piespraušanas četriem dāņiem pie aploka Latvijas sūtnis Dānijā un Zviedrijā Kārlis Zariņš teica svinīgu uzrunu, paužot pateicību Latvijas valsts vārdā par brīvprātīgo cīnītāju drosmi un pašizliedzību Latvijas brīvības cīņu laikā. Nākamais runātājs bija Dānijas goda konsuls Latvijā Vilhelms Kristiansens. Viņš pauda cerību, ka četri kara veterāni tagad miera laikos kalpos, lai veicinātu arvien ciešāku sadarbību starp Dāniju un Latviju.⁴⁷

Dānijas korpusa pūliņi varbūt nedeļa militāri izšķirošu ieguldījumu kara iznākuma kaldināšanā. Sīvajās kaujās pret vācu karaspēka vienībām Latvijas armija pati atbrīvoja savu valsti. Dānijas palīdzība tika pieņemta kā ļoti vērtīgs ieguldījums, taču Latviju atbrīvoja latvieši paši.

⁴⁷ *Nationaltidende* 01.06.1927 "En Ordens-Højtidelighed i det lettiske Konsulat"

AUTORA BIOGRĀFIJA

Mikkels Kirkebeks (*Mikkel Kirkebaek*), Ph.D., dzimis 1973.g. Vēsturnieks, sarakstījis vairākas grāmatas un rakstus par Dānijas brīvprātīgo korpusu, Dānijas labējā spārna kustībām, ideoloģisko karadarbību un kara socioloģiju. Pašlaik ir rezidējošs pētnieks militārās vēstures, kultūras un kara pētījumu jomā Dānijas Karaliskajā militārajā koledžā.

Mikkels Kirkebeks piedalās arī plašā pētniecības projektā, kas pēta Dānijas brīvprātīgo rotas darbību Baltijā 1919. gadā. Projektu paredzēts nobeigt 2019. gada rudenī.

/Tulkojums latviešu valodā: Aija Dvinska, 2018/

Dānijas vēstniecība Latvijā

Pils iela 11, LV-1863, Rīga
Tel +371 67 226 210
rixamb@um.dk
<http://letland.um.dk>